

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ภาพยนตร์โฆษณากับการส่งเสริมคุณธรรมเรื่องความกตัญญู : กรณีศึกษา ภาพยนตร์โฆษณาของบริษัทไทยประกันชีวิต ดังนั้น เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการศึกษา ดังกล่าว ผู้วิจัยได้เสนอรายละเอียดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยครอบคลุมหัวข้อต่างๆ ดังนี้ คือ

- ๒.๑ แนวคิดเรื่องภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของการโฆษณาเพื่อส่งเสริมสังคม
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานโฆษณา
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภาพยนตร์โฆษณาไทยประกันชีวิต
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับคำสั่งสอนเรื่องกตัญญูในพระพุทธศาสนา

๒.๑ แนวคิดเรื่องภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์

๒.๑.๑ ความหมายของการโฆษณา

ความหมายของการโฆษณานั้นได้มีผู้ให้ความหมาย และคำจำกัดความไว้แตกต่างกันตามแนวความคิด และเหตุผลด้านต่างๆ ดังนี้

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. ๒๕๒๒ (ม.ป.ป.) ได้นิยามความหมายของโฆษณาไว้ในมาตรา ๓ ว่า “การโฆษณา เป็นการกระทำการไม่ว่าด้วยวิธีการใดๆ ให้ประชาชนเห็นหรือทราบข้อความเพื่อประโยชน์ทางการค้า”

(๑) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน การโฆษณา คือ การเผยแพร่หนังสือออกไปยังที่สาธารณะชน ป่าวร้องให้ทราบ หรือแจ้งความให้ทราบ^๑

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗๓.

(๒) นอกจากนี้ การโฆษณา หมายถึง การเสนอขายและแจ้งเรื่องราวให้ลูกค้าหรือผู้บริโภคทราบเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อสินค้าและบริการโดยผู้อุปถัมภ์ที่มีได้ปิดบังตนและเป็นการเสนอขายโดยมิใช่การส่งบุคคลเข้าไปติดต่อ^๒

(๓) การโฆษณา คือ การเสนอแนะและสนับสนุนหรือส่งเสริมความคิดเห็นสินค้าหรือบริการโดยระบุตัวผู้นำเสนอหรือแจ้งความนั้นเกิดขึ้นด้วยค่าใช้จ่าย^๓

การโฆษณา ยังเป็นการสื่อความหมาย คุณสมบัติ ลักษณะของสินค้า หรือธุรกิจบริการนั้นๆ ให้มวลชนได้รู้จักเพื่อนำไปสู่การขายในที่สุด^๔

การโฆษณา เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยในการจำหน่ายสินค้าให้ไปถึงมือ ผู้บริโภคด้วยความรวดเร็วยิ่งขึ้น^๕

การโฆษณา เป็นเรื่องของการสื่อสารมวลชนที่เกิดขึ้นเพื่อจูงใจผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายให้มีพฤติกรรมที่จะเอื้ออำนวย ต่อการเจริญเติบโตของธุรกิจได้แก่ การซื้อ การใช้หรือบริการโดยอาศัยเหตุผล ทั้งเหตุผลจริงและเหตุผลสมมุติในการจูงใจซึ่งจะต้องมีการซื้อสื่อ และเวลาในสื่อสารมวลชนเพื่อเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับสินค้าและบริการตลอดจนระบุผู้ประสงค์จะทำการโฆษณาอย่างชัดเจน^๖

บุคคล ชำระโดยผู้อุปถัมภ์ที่ระบุไว้และมีจุดประสงค์ที่จะขายสินค้า บริการ หรือให้ผู้อื่นยอมรับความคิดเห็นเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (Stand & Arthur, ๒๐๐๒, pp. ๑๗๙-๑๗๑)

สรุป ความหมายของการโฆษณา คือ การสื่อสารจูงใจโดยผ่านสื่อโฆษณาที่มีใช้ตัวบุคคลผลิตภัณฑ์สินค้า บริการที่โฆษณาโดยผู้โฆษณา เช่น สื่อมวลชนต่างๆ นอกจากนี้แล้วยังมีสิ่งพิมพ์ และสื่อออกสถานที่ ซึ่งการเผยแพร่ในสื่อมวลชนของการโฆษณานั้นจะแตกต่างกับการประชาสัมพันธ์ตรงที่ต้องมีการชำระเงิน

^๒อนันต์ จันทกุล, **นโยบายธุรกิจการโฆษณา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๑๑.

^๓พนา ทองมีอาคม, **แนวคิดในการสร้างสรรค์และผลิตสิ่งโฆษณา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประชาชน, ๒๕๓๐), หน้า ๔๕.

^๔ปมุข ศุภสาร และ ชาญนริศ บุญพารอด, **ประเภทของสื่อโฆษณา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐๒.

^๕เจริญศักดิ์ อึ้งเจริญวัฒนา, **การโฆษณาสำหรับร้านค้าปลีก**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑), หน้า ๓.

^๖เสรี วงษ์มณฑา, **โฆษณา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๕.

๒.๑.๒ กลยุทธ์การโฆษณา (Advertising Strategy)

(๑) กลยุทธ์การโฆษณาเป็นวิธีการที่นักโฆษณาใช้เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของการโฆษณาประกอบด้วย

(๒) กลุ่มเป้าหมายผู้รับสาร (Target Audience) คือบุคคลที่โฆษณาต้องการจะเข้าถึงโดยตรง แต่ไม่ต้องการดึงดูดความสนใจรับฟังข่าวสารจากผู้คนทั่วไปที่อยู่นอกกลุ่มเป้าหมาย

(๓) แนวคิดด้านผลิตภัณฑ์ (The Product Concept) คือโฆษณาที่เตือนความจำเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ตรายี่ห้อ และผลประโยชน์ต่างๆ และทำให้เกิดความมั่นใจในการตัดสินใจซื้อต่อไป เช่น การเน้นย้ำตรายี่ห้อในโฆษณาเพื่อสร้างการรับรู้และจดจำ

(๔) ข่าวสารโฆษณา (The Advertising Message) โฆษณาต้องการจะสื่อสารอะไรโดยจะประกอบไปด้วยข้อความ (Copy) องค์ประกอบทางศิลป์ (Art) และผลิต (Production) เช่น ข้อความอธิบายคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ การตัดต่อภาพ เพลงประกอบโฆษณา เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการสร้างกลยุทธ์ในการโฆษณาจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญในการที่จะทำอย่างไรให้การสื่อสารได้รับการตอบรับสูงสุดจากผู้บริโภค ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการโฆษณา นอกจากนี้ในการสร้างสรรค์งานโฆษณาให้เกิดความแตกต่างและมีความแปลกใหม่ ให้มีจุดเด่นเพิ่มมากขึ้นในงานโฆษณา มีกลยุทธ์ดังนี้

๒.๑.๓ แนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบโฆษณา

การโฆษณาสำหรับผลิตภัณฑ์ใด ๆ ย่อมต้องมีรูปแบบและแนวคิดในชิ้นงานโฆษณา อันมีกรอบความคิดในการผลิตงานอยู่หลากหลายรูปแบบ แล้วแต่ว่าวิธีการใด หรือรูปแบบใดจะเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ชนิดไหน สมิตรา ศรีสุภรัตน์ ได้กล่าวเกี่ยวกับรูปแบบการโฆษณาทางโทรทัศน์ไว้หลายรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการสาธิต (demonstration) รูปแบบการนำผู้เคยใช้มาอ้างถึง (testimonial) รูปแบบบุคคลที่เป็นที่รู้จักในสังคม (presenter) รูปแบบเสี้ยวหนึ่งของชีวิต (slice of life or dramatic) รูปแบบการแก้ปัญหา (problem and solution) รูปแบบการสร้างตามลักษณะของผู้ใช้สินค้า (consumer's character) รูปแบบภาพเคลื่อนไหว (animation) รูปแบบการใช้ดนตรี (music) รูปแบบการใช้แนวความคิดใหม่ในงานโฆษณา รูปแบบการเสนอข่าวสารใหม่เกี่ยวกับตัวสินค้า (new information) รูปแบบการเสนอข้อเท็จจริง (realistic format) รูปแบบการสัมภาษณ์ (interview) รูปแบบการใช้สัญลักษณ์ (symbolism) และรูปแบบการเปรียบเทียบสินค้า (comparison)^๗

^๗ สมิตรา ศรีสุภรัตน์, “ปัญหาในการถ่ายทำภาพยนตร์โฆษณา”, สารนิพนธ์วารสารศาสตรบัณฑิต, (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๕.

นอกจากนี้ Russell, Verrill, and Lane ยังได้กล่าวถึงรูปแบบการโฆษณาทางโทรทัศน์ไว้อย่างสอดคล้องกันหลายรูปแบบ ได้แก่ การมีโฆษก (spokesperson) การรับรองหรือรับประกันคุณภาพสินค้า (testimonial) การสาธิต (demonstration) การเปรียบเทียบ (direct product comparison) การใช้ลักษณะตลกขบขัน (humor) การใช้ลักษณะเชิงนวนิยาย (slice of life) การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายของสินค้าโดยตรง (customer interview) การสร้างสถานการณ์แล้วให้สินค้าเป็นตัวแก้ปัญหา (vignettes and situatio) การทำภาพให้เคลื่อนไหว (animation) การผสมระหว่างภาพเคลื่อนไหวกับคนแสดงจริง (rotoscope) การรวมหลายๆ รูปแบบเข้าด้วยกัน (combination) และการเร้าอารมณ์ (mood imagery)^๔

ดังนั้น ในการโฆษณาผลิตภัณฑ์ใดๆ ผู้ผลิตงานโฆษณาจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมว่าควรออกมาในรูปแบบใดจึงจะอยู่ในความสนใจและสามารถครองใจ ผู้บริโภคได้มากและยาวนานที่สุด

๒.๑.๔ บทบาทของการโฆษณา

การโฆษณาได้เข้ามามีบทบาทและถือเป็นสิ่งสำคัญต่อธุรกิจการค้า โดยเฉพาะในปัจจุบันที่การดำเนินธุรกิจมีการแข่งขันกันอย่างมาก มีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญกล่าวเกี่ยวกับบทบาทของการโฆษณาไว้ดังนี้

กระบวนการทางการตลาดมีองค์ประกอบสำคัญ อยู่ ๔ อย่าง คือ สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ (product) ราคาสินค้า (price) การจัดจำหน่ายตามสถานที่ต่างๆ (place) และการส่งเสริมการตลาด (promotion)^๕

ในระบบเศรษฐกิจเสรี ความต้องการของผู้บริโภคจะเป็นข้อมูลให้ผู้ผลิตสินค้าตัดสินใจว่าสิ่งใดเป็นที่ต้องการของตลาด จึงก่อให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นในกระบวนการผลิต กระบวนการตลาด และกระบวนการบริโภค ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวตามไปด้วยทั้งยังทำให้ผู้บริโภคมีโอกาสเลือกซื้อสินค้าได้มากขึ้น เพราะฉะนั้นสื่อมวลชนจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีต่อกันภายในสังคม

การโฆษณาเป็นการตอบสนองทางด้านจิตวิทยาสังคมสำหรับผู้บริโภค ที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมมีความต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคม จึงเกิดการศึกษาเรียนรู้เพื่อเลียนแบบ และเมื่อการโฆษณามีลักษณะจูงใจให้คล้อยตามทำให้เกิดค่านิยมร่วมซึ่งมิใช่การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเท่านั้น แต่รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ส่วนการโฆษณาต่อสังคมนั้นมีผล

^๔Russell, J. T., Verrill, G., & Lane, W. R. Kleppners, **Advertising Procedure**, 10th ed., (New York: Prentice-Hall, 1998), p. 48.

^๕พนา ทองมีอาคม, **แนวคิดในการสร้างสรรค์และผลิตสิ่งโฆษณา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประชาชน, ๒๕๓๐), หน้า ๖๐.

ต่อการเสริมสร้างภาพลักษณ์ให้แก่สินค้าและบริการ ทำให้เกิดความนิยม ความไว้วางใจ และมีผลต่อการขายสินค้า^{๑๐}

โดยสรุปการโฆษณาเป็นสื่อกลางสำคัญในการสื่อสารให้ผู้บริโภคทราบว่าสินค้าใหม่เกิดขึ้น มีการส่งเสริมการขายในลักษณะใด เงื่อนไขเป็นอย่างไร กระตุ้นให้เกิดการซื้อและการขายสินค้า นอกจากนี้ โฆษณายังมีส่วนในการสร้างภาพลักษณ์ของสินค้าให้ถูกต้องตรงใจของผู้ซื้ออีกด้วย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของการโฆษณาเพื่อส่งเสริมสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการโฆษณาส่งเสริมสังคม (Public Service Advertising)

การโฆษณาส่งเสริมสังคม (Public Service Advertising) เป็นการโฆษณาประเภทหนึ่ง ที่เป็นการพัฒนาขึ้นจากการโฆษณาโดยทั่วไป โดยเป็นการโฆษณาที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัญหาของสังคม เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนในแง่ของการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีในสังคม และเป็นการโฆษณาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมหรือสาธารณะซึ่งแตกต่างจากโฆษณาทั่วไปที่เป็นเพียงการมุ่งหวังประโยชน์ในการขายสินค้าและบริการโดยตรงเท่านั้นความเป็นมาของการโฆษณาส่งเสริมสังคมการโฆษณาส่งเสริมสังคม ไม่ใช่เป็นการโฆษณาที่ใช้ได้เฉพาะองค์กรธุรกิจเท่านั้น แต่สามารถนำไปใช้กับการดำเนินงานขององค์กรทุกองค์กรในทุกรูปแบบทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นองค์กรสาธารณกุศล หรือองค์กรที่เป็นหน่วยงานรัฐบาล ต่างก็นิยมใช้การโฆษณาประเภทนี้แทบทั้งสิ้น เช่น การโฆษณาณรงค์เรื่องการป้องกันไฟฟ้า การโฆษณาเพื่อการต่อต้านปัญหาสิ่งเสพติดเป็นพิษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสหรัฐอเมริกา การโฆษณาส่งเสริมสังคมที่จัดทำขึ้นโดยหน่วยงานของภาครัฐบาล ส่วนใหญ่มักจะเป็นโครงการการรณรงค์ระดับชาติที่ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานานหลาย ๆ ปี เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศได้ดีขึ้นทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ซึ่งส่งผลถึงการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นด้วยสำหรับในประเทศไทย แม้ว่าจะเพิ่งเริ่มมีกระแสการตื่นตัวในการหันมาใช้โฆษณาส่งเสริมสังคมเมื่อประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมา โดยการนำของบริษัท สยามกลการ จำกัด ซึ่งจัดทำภาพยนตร์โฆษณาเรื่อง “โปรดช่วยกันรักษาความสะอาด” ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เพื่อรณรงค์เกี่ยวกับปัญหาความสกปรกของบ้านเมือง เนื่องจากช่วงเวลานั้นกรุงเทพมหานครได้ชื่อว่า เป็นเมืองที่ติดอันดับเมืองที่สกปรกที่สุดเมืองหนึ่งของโลก และปัญหาดังกล่าว ได้รับการหยิบยกขึ้นมาเป็นหัวข้อข่าวประจำทางหน้าหนังสือพิมพ์ ดังนั้น เมื่อภาพยนตร์โฆษณาชุดนี้ ได้ถูกนำออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ จึงเป็นที่กล่าวขวัญกันทั่วไปของคนไทยในสังคมในเวลานั้น ขณะเดียวกัน ภาพยนตร์โฆษณาเรื่องนี้ก็ประสบ

^{๑๐} ศิริวรรณ เสรีรัตน์, การบริหารการโฆษณาและการส่งเสริมการตลาด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๙), หน้า ๔๔๐.

ความสำเร็จในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับบริษัทในสายตาของประชาชนทั่วไป ทำให้องค์กรธุรกิจการเงิน หน่วยงานภาครัฐบาล และองค์กรสาธารณกุศลต่างๆ ต่างก็หันมานิยมกับการโฆษณาส่งเสริมสังคมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะเป็นรูปแบบการโฆษณาที่ส่งผลดีต่อภาพลักษณ์ขององค์กรและบริษัท และยังสามารถก่อเกิด ประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมอีกด้วยปัจจุบัน เราจึงพบเห็นภาพยนตร์โฆษณาส่งเสริมสังคมทั้งทางสถานีโทรทัศน์และสื่อมวลชนแขนงอื่นๆ เป็นจำนวนมาก^{๑๑}

การโฆษณาส่งเสริมสังคม จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการโฆษณาเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยมีเนื้อหาในการรณรงค์ และเผยแพร่ปัญหาภายในสังคม เพื่อให้ประชาชนทุกคนได้มีส่วนร่วมรับรู้และรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาขึ้น เพื่อการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของสังคม และการดำเนินชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิมลักษณะของการโฆษณาส่งเสริมสังคม แบ่งได้ออกเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. การโฆษณาส่งเสริมสังคมที่ระบุชื่อผู้อุปถัมภ์หรือผู้โฆษณาเป็นการโฆษณาขององค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ ซึ่งมีนโยบายที่จะสร้างภาพพจน์ของสถาบัน เป็นกลยุทธ์โฆษณาส่งเสริมสังคมที่หวังผลด้านการประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของสถาบันให้ประชาชนจดจำชื่อสถาบันได้ดังจะเห็นได้จากการโฆษณาส่งเสริมสังคมของธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ หรือองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่เช่น บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) บริษัท การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน)

๒. การโฆษณาส่งเสริมสังคมที่ไม่ระบุชื่อผู้อุปถัมภ์หรือผู้โฆษณา เป็นการโฆษณาที่ไม่หวังผลด้านชื่อเสียงโดยตรง เป็นความปรารถนาที่จะสร้างประโยชน์แก่สังคมโดยส่วนรวมเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะมีผลทางอ้อมเมื่อมีการเปิดเผยชื่อบริษัท หรือองค์กรผู้จัดทำโฆษณาที่อยู่เบื้องหลังโฆษณา ดังกล่าวในเวลาต่อมา นักวิชาการด้านการโฆษณาหลายท่าน ได้กล่าวถึงบทบาทโฆษณาของการโฆษณาส่งเสริมสังคมไว้หลายประการ ซึ่งเป็นการพิจารณาตามหลักการและอุดมคติของการโฆษณาส่งเสริมสังคมควรมีบทบาทและหน้าที่ในสังคม สามารถกล่าวสรุปได้ดังนี้

๑. บทบาทในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม จะเห็นได้ว่า ธุรกิจสมัยใหม่ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการโฆษณาส่งเสริมสังคมที่เน้นเรื่องปัญหาสังคม เป็นการแสดงความคิดเห็นของผู้โฆษณาต่อปัญหาสังคม เช่น โฆษณาชุด “เด็ก” ของบริษัท รีเจนซี่ บรันดีไทย จำกัด

๒. บทบาทในการดำรงไว้ซึ่งประเพณีและวิถีความเป็นอยู่แบบไทยๆ ซึ่งกำลังถูกกลืนหายไปด้วยวิถีชีวิตในสังคมไทยที่เต็มไปด้วยความเจริญทางวัตถุ ตลอดจนการส่งเสริมค่านิยมที่ดีงามของสังคมที่คนไทยพึงมี เพื่อผลในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ เช่น โฆษณาชุด “กินอยู่อย่างไทย” ของผลิตภัณฑ์น้ำปลาตราปลาหมึก

^{๑๑} สุจิตรา รัตนกรกช, “การวิเคราะห์ภาพยนตร์โฆษณาส่งเสริมสังคม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๓๑”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (สาขาวิชาสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓).

๓. บทบาทในการกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาสังคมต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในสังคม เช่น โฆษณาที่กระตุ้นให้ประชาชนช่วยกันประหยัดไฟก่อนที่จะไม่มีไฟให้ดับ

๔. บทบาทในการรณรงค์ขอความร่วมมือจากประชาชน เป็นการโฆษณาเพื่อขอความร่วมมือในการบริจาคเพื่อสาธารณกุศล เช่น ขอความร่วมมือบริจาคให้กับมูลนิธิสายใจไทย

๕. บทบาทในการแนะนำการปฏิบัติตัวของประชาชนเมื่อเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้น เพื่อเป็นการเตรียมประชาชนให้พร้อมจะช่วยเหลือตัวเองหรือช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเกิดเหตุร้ายเช่น โฆษณาที่แนะนำถึงการป้องกันหรือปฏิบัติตัว รวมทั้งวิธีการช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเกิดกระแสไฟฟ้าลัดวงจร

๖. บทบาทความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม เป็นการโฆษณาเพื่อเสริมสร้างให้เกิดความสามัคคี ความกลมเกลียว ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ดังนี้

(1) บทบาทต่อความรู้สึกร่วมกัน เป็นการโฆษณาที่ต้องการสร้างความรู้สึกร่วมกันของประชาชนให้เป็นไปในทางเดียวกันคือ การมีประจักษ์ต่องานใดเรื่องหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

(๒) บทบาทต่อความก้าวหน้าของสังคม เป็นการโฆษณาที่สร้างพลังผลักดันให้สังคมก้าวไปสู่ความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง โดยกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีต่อสังคม ^{๑๒}

๒.๓. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานโฆษณา

ประสิทธิภาพของการโฆษณาที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ส่งสารได้นั้น จะต้องมีการวางแผนและการเตรียมการที่ดี ผู้สร้างสรรค์งานโฆษณาจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เพื่อพัฒนากลยุทธ์ในการสร้างสรรค์ผลงานให้เกิดผลกระทบต่อผู้รับสารให้มากที่สุด ในการสร้างสรรค์งานโฆษณาประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ ^{๑๓}

๑. การกำหนดวัตถุประสงค์ (Set an Objective) โฆษณาสามารถเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการแก้ปัญหาและการประเมินว่าปัญหาคืออะไร ดังนั้นจึงควรระบุให้ชัดเจนว่า ต้องการให้เกิดผลอย่างไร เช่น ต้องการให้สินค้า/บริการเป็นที่รู้จัก หรือต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพื่อให้เกิดการตลาดใช้สินค้า เน้นย้ำตราสินค้าหรือบ่งบอกประโยชน์ที่ผู้บริโภคจะได้รับ เป็นต้น

๒. การเลือกกลุ่มเป้าหมาย (Select the Target) การระบุกลุ่มเป้าหมายหลักจะช่วยให้ประหยัดเวลาและเงินในการโฆษณา อาจหาข้อมูลจากสำมะโนประชากรแล้วแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ เช่น การแบ่งตามครัวเรือน อาจพิจารณาในเรื่องของ รายได้ การใช้จ่าย สถานภาพสมรส อัตราการเกิด

^{๑๒}ซูริพันธ์ สะวานนท์, “การใช้การจูงใจด้านความรู้สึกผิดในโฆษณาส่งเสริมสังคมทางโทรทัศน์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐-๑๓.

^{๑๓}Russell, J.T. and Lane, R. Kleppner's, *Advertising Procedure*, (New Jersey: Prentice Hall, 2002).

จำนวนประชากร หรือรุ่นอายุ(Generation) ทั้งนี้แนวโน้มการตลาดที่ผ่านมาอาจช่วยให้แบ่งกลุ่มได้ง่ายขึ้น เกณฑ์ในการแบ่งกลุ่มเป้าหมายที่นิยมใช้คือเทคนิคการนำเสนอ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานโฆษณา ในการสร้างสรรค์งานโฆษณา ให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์นั้นต้องขึ้นอยู่กับ

- (๑) การวางกลยุทธ์ในการสร้างสรรค์
- (๒) การนำเสนอความคิดสร้างสรรค์ ในโฆษณา
- (๓) การสร้างสรรค์ผลงานให้โดดเด่น มีประสิทธิภาพและเหมาะสม

Execution หมายถึง การใส่เนื้อหาลงในชิ้นงานโฆษณาเป็นการนำเอาภาพ คำ และองค์ประกอบอื่นๆ ของการสร้างสรรค์ มาผสมผสานกันอย่างมีศิลปะและสุนทรีย์เพื่อให้เกิดการสื่อข้อความที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การนำเสนอความคิดสร้างสรรค์โฆษณา องค์ประกอบของการสร้างสรรค์โฆษณาเพื่อให้งานโฆษณาสามารถทะลุแนวปรាកการของขั้นตอนการเลือกรับรู้ของผู้บริโภคได้นั้น นอกจากยุทธวิธีทางด้านโฆษณาถูกวางไว้เป็นแนวทางแล้ว ทั้งด้านแนวคิด (Concept) ลีลา (Tone) จุดเว้าวอน (Appeal) จุดขาย (Selling point) ตลอดจนแนวทางนำเสนอโดยอาศัยองค์ประกอบต่างๆ ที่แบ่งได้เป็น ๒ ส่วน^{๑๔} คือ

๑. ส่วนที่เป็นคำพูด หรือ วจนภาษา
 ๒. ส่วนที่ไม่เป็นคำพูด หรือ อวจนภาษา
- ส่วนที่เป็นคำพูด
๑. พาดหัวหลัก (Headline)
 ๒. พาดหัวรอง (Sub headline)
 ๓. ข้อความโฆษณา (copy)
 ๔. คำบรรยายใต้ภาพ (Caption)
 ๕. สโลแกน (slogan)
 ๖. บรรทัดท้าย (Base line)
 ๗. ชื่อตราสินค้า (Brand name)

ส่วนที่ไม่เป็นคำพูด

๑. ภาพประกอบ (illustrations)
๒. การจัดภาพที่ดี (Layout)

^{๑๔} [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://kornchanok-evesy-cp.blogspot.com/๒๐๑๐/๐๑/๔.html>

๓. เครื่องหมายการค้า (Logo)

๔. ขนาด (Size)

๕. สี (Colour)

๖. ตัวอักษร (Typography)

๑. ภาพประกอบ มีภาพสินค้า มีวิธีการใช้สินค้า อธิบายความคิดหรือภาพไม่มีสินค้า

๑.๑ ภาพถ่าย

๑.๒ ภาพลายเส้น

๑.๓ ภาพประกอบที่มีการรวมกัน ทั้งภาพถ่ายและภาพลายเส้น

๒. การจัดภาพที่ดี มีความสมดุล มีจุดเด่น มีสัดส่วนที่ดี มีที่ว่างที่เหมาะสม

๓. เครื่องหมายการค้า การแสดง เอกลักษณ์ของสินค้า อาจจะมีลายเส้น ที่ไม่ต้องมีรายละเอียดมากนัก

๔. ขนาด ต้องมีความเด่น ความแรง ต้องขนาดใหญ่ย่อมจะดีกว่า

๕. สี สีที่ดีกว่าขาวดำ แต่อาจจะมีโยงกับอารมณ์ ความรู้สึก สีลา

๖. ตัวอักษร สร้างอารมณ์และสร้างจินตภาพ และบุคลิกของสินค้าได้

รูปแบบแนวความคิดที่ใช้เป็นหลักปรัชญายึดถือของผู้ทำโฆษณาทั่วไป สามารถแยกออกได้เป็น ๔ แนวความคิด ตามแบบฉบับแนวความคิดของนักโฆษณาที่มีชื่อเสียงของโลก ๔ ท่าน คือ รอสเซอร์ รีฟส์ (Rosser Reeves) เดวิด โอกลิวี (David Ogilvy) ลีโอ เบอร์เนทท์ (Leo Burnett) และ แจ็ค เทรท์ และ แอล รีส์ (Jack Trout and Al Ries) ซึ่งแต่ละท่านมีแนวความคิดที่ค่อนข้างจะแตกต่างกันอย่างเด่นชัด แยกเป็น ๔ แนวทาง ตามลำดับ ดังนี้ ^{๑๕}

๑. รูปแบบแนวความคิดมุ่งเน้น “ข้อเสนอขายเอก” (unique selling proposition: USP) เป็นรูปแบบแนวความคิดที่พัฒนาขึ้นโดย รอสเซอร์ รีฟส์ นักเขียนบทโฆษณาดีตประธานของบริษัทโฆษณา เท็ด เบทส์ (Ted Bates agency) รูปแบบแนวความคิดนี้ได้รับความนิยม และยึดถือเป็นหลักในการสร้างงานโฆษณาในบรรดานักโฆษณาเป็นจำนวนมากในปัจจุบัน รีฟส์ ได้เขียนไว้ในหนังสือของเขาชื่อว่า “Reality in Advertising” ได้กล่าวถึงลักษณะของ USP ว่าประกอบด้วย ๓ ประการคือ

๑.๑ จะต้องสร้างข้อเสนอขายต่อผู้บริโภค หรือพูดกับผู้อ่านในลักษณะที่ว่า “จงซื้อผลิตภัณฑ์นี้ แล้วท่านได้ประโยชน์ตามที่บอกไว้” หรือ “Buy this product and you will get this benefit”

^{๑๕}[ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://free4marketingad.blogspot.com/๒๐๑๒/๐๒/blog-post_๒๕๓๔.html ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

๑.๒ จะต้องเป็นข้อเสนอที่มีความเป็นหนึ่ง ซึ่งคู่แข่งไม่มีเสนอไว้ หรือไม่สามารถที่จะเสนอได้ และใช้กับตราเดียว ข้อเสนอเดียว

๑.๓ จะต้องเป็นข้อเสนอที่มีพลังพอที่จะดึงดูดค่าใหญ่เป็นล้าน ๆ ให้ซื้อตราสินค้าที่เสนอขายริฟส์ ได้ให้ข้อคิดไว้ว่า USP ที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างงานโฆษณา จะต้องค้นหาจากคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์หรือบริการ ประโยชน์หรือจุดเด่นของผลิตภัณฑ์และบริการที่โฆษณานั้นนั่นเอง ซึ่งเป็นสิ่งมีคุณค่า เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ที่ผู้ซื้ออยากจะได้รับ และเป็นเหตุผลในการซื้อสินค้าของเขา การหาค่า USP จึงอาจจำเป็นต้องใช้การวิจัยเข้าช่วย และสื่อสารให้ผู้ซื้อเกิดการรับรู้ ก็จะทำให้โฆษณาประสบผลสำเร็จ คือ ขายสินค้าได้

๒. รูปแบบแนวความคิดมุ่งเน้น “การสร้างภาพลักษณ์ของตรา” (creation of a brand image)

นักโฆษณาที่มีชื่อเสียงที่ยึดแนวความคิดนี้ในการสร้างงานโฆษณาของเขา และเป็นที่ยอมรับในวงการโฆษณาอย่างมาก คือ เดวิด โอกลีวี เขาได้เสนอแนวความคิดการสร้างภาพลักษณ์ของตรา ในหนังสือที่มีชื่อเสียงของเขา ชื่อว่า “confessions of an Advertising Man” เขาได้กล่าวถึงการโฆษณาที่เน้นการสร้างภาพลักษณ์โดยเขียนไว้ตอนหนึ่งว่า “...โฆษณาทุกชิ้นควรจะถือว่าเป็นตัวช่วยเสริมสร้างสัญลักษณ์ที่ซับซ้อน ซึ่งก็คือ ภาพลักษณ์ของตรา นั่นเอง” โอกลีวี ได้ให้ข้อคิด ผลิตภัณฑ์และบริการจำนวนมากมีลักษณะคล้าย ๆ กัน ดังนั้น จึงเป็นการยากยิ่งที่จะค้นหาลักษณะหรือประโยชน์ที่มีเอกลักษณ์ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวคิดหลักหรือเป็นจุดขาย ดังนั้นกลยุทธ์การสร้างสรรคโฆษณาเพื่อขายผลิตภัณฑ์เหล่านี้ให้ได้ จึงควรมุ่งเน้นโฆษณาที่การสร้างเอกลักษณ์ของตราให้มาก ๆ ให้ผู้บริโภคจำได้ หรือเข้าใจความหมายของตรา การโฆษณาที่เน้นการสร้างภาพลักษณ์เป็นแนวคิดหลักสำคัญ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จำพวกเครื่องดื่ม สุรา บุหรี่ รถยนต์ เครื่องบิน น้ำหอม และโคโลญ เป็นต้น

๓. รูปแบบแนวความคิดมุ่งเน้น “ประโยชน์ของผลิตภัณฑ์แขวงอยู่ในเรื่องราวที่แสดง”(inherent drama) นักโฆษณาที่ยึดถือปรัชญาการโฆษณาตามแนวความคิดนี้ คือ ลีโอเบอร์เนทท์ ผู้ก่อตั้งบริษัทโฆษณา ลีโอ เบอร์เนทท์ อยู่ที่เมืองชิคาโก เขามีความเชื่อว่าการทำโฆษณาควรที่จะยึดถือประโยชน์ของผู้บริโภค (consumer benefits) เป็นหลักพื้นฐานในการสร้าง โดยเน้นประโยชน์หรือลักษณะของผลิตภัณฑ์ ที่ผู้บริโภคต้องการ ที่แฝงอยู่ในเรื่องราวที่แสดง แสดงออกมาให้เห็น เบอร์เนทท์ ยอมรับว่ารูปแบบแนวคิดนี้ค่อนข้างยาก ในการค้นหาความคิดหลักสำคัญ ซึ่งก็คือลักษณะหรือประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ที่ทำให้ผู้บริโภคซื้อสินค้านั่นเอง แต่หากค้นหาความคิดหลักได้จะเป็นสิ่งจูงใจที่น่าสนใจ และน่าเชื่อถือมากที่สุด ในบรรดาสิ่งจูงใจในการโฆษณาอื่นๆ ทั้งหมดเบอร์เนทท์ สนับสนุนการทำโฆษณาที่มีลักษณะธรรมดา เรียบง่าย เพื่อแสดงความคิดหรือข่าวสารในสภาพของความเป็นจริง และภายใต้สิ่งแวดล้อมที่อบอุ่น เช่น การโฆษณาทางโทรทัศน์ ใช้บุคคลธรรมดาๆ

แสดงกิจกรรมบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเป็นตอนๆ เป็นภาพยนตร์ชุด แต่ละตอนจะสะท้อนให้ผู้ชมได้รับรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ที่โฆษณา ที่ผู้บริโภคต้องการ และจะมีผลทำให้ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์นั้นในที่สุด

๔. รูปแบบแนวความคิดมุ่งเน้น “การกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์”(positioning)

ผู้เสนอแนวความคิดนี้คือ แจ็ค เทราท์ และแอล ริสส์ เขาได้เริ่มแนวคิดของเขาในตอนต้นทศวรรษ ๑๙๗๐ และได้รับความนิยมมากในวงการโฆษณาจนถึงปัจจุบัน ในมุมมองการโฆษณา แนวคิดการกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ คือ การโฆษณาเพื่อสร้างแนวคิดหลัก อันเป็นจุดเด่นหรือประโยชน์หลักของผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ครองอยู่ในใจของผู้บริโภค เช่น รถยนต์วอลโว่(Volvo) กำหนดตำแหน่งว่า “มีความปลอดภัยมากที่สุด” แป้งเด็กแคร์ กำหนดตำแหน่งว่า “เป็นแป้งเด็กที่ไม่เปื่อยกขึ้น” เป็นต้น

รูปแบบความคิดทั้ง ๔ รูปแบบดังกล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นแบบฉบับของแนวความคิดในการสร้างสรรค์งานโฆษณา ที่ได้รับการยอมรับทั่วไป จึงไม่สามารถบอกได้ว่าแนวความคิดใดดีกว่ากัน เพราะแต่ละแนวความคิดต่างก็ประสบผลสำเร็จและล้มเหลวมาด้วยกัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้ทำงานโฆษณาควรจะพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสม

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภาพยนตร์โฆษณาไทยประกันชีวิต

๒.๔.๑ ความเป็นมาบริษัทไทยประกันชีวิต

นับจากการประกันชีวิตเริ่มเป็นที่รู้จักในเมืองไทยราวสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยมีบริษัทต่างประเทศเข้ามาดำเนินการ และตั้งสำนักงานตัวแทนเสนอขายประกันชีวิตแบบตลอดชีพ พร้อมกับมีสมเด็จพระยาบรมมหาราชวังศรีสุริยวงศ์ เอกอัครมหาเสนาบดี เป็นผู้ถือกรรมธรรม์ฉบับแรกนั้น อาจเรียกได้ว่าการประกันชีวิตยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก แต่หลังจากที่ได้มีการก่อตั้งกองประกันภัย สังกัดกระทรวงพาณิชย์ และคมนาคมขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ธุรกิจประกันชีวิตก็เริ่มเป็นที่แพร่หลาย มีบริษัทประกันชีวิตต่างชาติเข้ามาประกอบธุรกิจเป็นจำนวนมาก ซึ่งต่อมาในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๕ อันเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงมีกลุ่มบุคคลคนไทยได้ก่อตั้งบริษัทประกันชีวิตที่เป็นของคนไทยขึ้นเป็นครั้งแรก

ประวัติบริษัท ไทยประกันชีวิต จำกัด

การประกันชีวิตต้องหยุดชะงักลงเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ บริษัทประกันชีวิตต่างชาติได้พากันปิดกิจการ และชนทรัพย์สินกลับสู่ภูมิลำเนาเดิม ยังความเสียหายให้แก่ผู้เอาประกันในเมืองไทยเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้คนไทย และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทยในสมัยนั้น จึงได้รวมตัวกันก่อตั้งบริษัทประกันชีวิตของไทยขึ้น เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ภายใต้ชื่อ บริษัท ไทย

ประกันชีวิต จำกัด นับเป็นบริษัทประกันชีวิตแห่งแรกของคนไทย ที่มุ่งสร้างหลักประกันที่มั่นคงให้กับครอบครัวคนไทย โดยมีคณะกรรมการดังนี้

๑. พระยาชัยสุรินทร์ (ตาล บุนนาค)
๒. นายบุญล้อม ฟังสุนทร
๓. นายปพาฬ บุญ-หลง
๔. นายหลุย พนมยงค์
๕. นายวิจิตร ลุติตานนท์
๖. นายโล่เต็กขวน บุณสุข
๗. นายตันจินแกง
๘. นายเชวง เคียงศิริ
๙. นายตันเกียกปุ่น

หลังจากนั้นบริษัทฯ ได้รับหนังสืออนุญาตจากกระทรวงคลังให้ประกอบธุรกิจประกันภัย เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ แล้วก็ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารชุดแรกเพื่อดำเนินธุรกิจ ซึ่งประกอบด้วย

๑. เจ้าพระยาศรัทธธรรมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา)	ประธานกรรมการ
๒. พระยาชัยสุรินทร์	กรรมการ
๓. นายหลุย พนมยงค์	กรรมการ
๔. นายบุญล้อม ฟังสุนทร	กรรมการ
๕. นายปพาฬ บุญ-หลง	กรรมการ
๖. นายวิจิตร ลุติตานนท์	กรรมการ
๗. นายเชวง เคียงศิริ	กรรมการ
๘. นายโล่เต็กขวน บุณสุข	กรรมการ

บริษัท ไทยประกันชีวิต จำกัด เริ่มดำเนินกิจการประกันชีวิตครั้งแรกด้วยทุนจดทะเบียน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท และมีสำนักงานแห่งแรกตั้งอยู่เลขที่ ๒๕ - ๒๗ ถนนเยาวราช กรุงเทพฯ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้ย้าย สำนักงานมาอยู่ ณ เลขที่ ๖๒๔ ตึกสหธนาคาร และในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้ย้าย สำนักงานมาอยู่ ณ อาคาร ๘ ถนนราชดำเนิน พร้อมกับได้ดำเนินกิจการเรื่อยมา จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการบริหารชุดใหม่ อันมีนายวานิช ไซยวรรณ เป็นผู้นำเข้ามาปรับปรุงโครงสร้าง และระบบบริหารงานครั้งใหญ่ โดยมีนายอนิวรรณ กฤตยาภิรม เป็นกำลังสำคัญในการวางรากฐานการดำเนินงานที่ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งได้ปรับปรุงโครงสร้างระบบงาน ตลอดจนวางแผนพัฒนาจนไทยประกันชีวิตสมบูรณ์ในทุกๆ ด้าน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ไทยประกันชีวิตได้สั่งสมประสบการณ์ และความชำนาญในการดำเนินธุรกิจ ทั้งยังได้รับความเชื่อมั่น

ศรัทธาจากมหาชนเพิ่มขึ้นตามลำดับ เป็นผลให้ไทยประกันชีวิตก้าวขึ้นสู่บริษัทประกันชีวิตชั้นนำของคนไทยในปัจจุบัน^{๑๖}

๒.๔.๒ วิสัยทัศน์ สร้างความอบอุ่นใจ ด้วยหลักประกันด้านการเงินที่มั่นคง

๒.๔.๒.๑ มุ่งมั่นที่จะเป็นบริษัทประกันชีวิตชั้นนำของคนไทยในระดับสากล ที่สร้างหลักประกันความมั่นคงทางการเงินแก่ประชาชนทุกครอบครัวทุกระดับ และให้บริการที่สะดวกรวดเร็วสมบูรณ์แบบครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ

๒.๔.๒.๒ มุ่งมั่นที่จะแสวงหา สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ และการบริการที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยการสร้างมูลค่าเพิ่ม และการให้บริการที่มีคุณภาพนำหน้า สะดวกรวดเร็ว สมบูรณ์แบบและครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ

๒.๔.๒.๓ มุ่งมั่นที่จะสร้างบุคลากรที่มีศักยภาพสูงสุด มีจิตสำนึกด้านการบริการ มีความรัก และผูกพันต่อองค์กร ความเป็นมืออาชีพบนพื้นฐานความซื่อสัตย์สุจริต มีขวัญ และกำลังใจ ด้วยการมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดี

๒.๔.๒.๔ มุ่งมั่นที่จะเป็นผู้สร้างสรรค์ แสวงหา และนำเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารงานให้ครบถ้วนอย่างสมบูรณ์

๒.๔.๒.๕ ยึดมั่นต่อการสนับสนุน และการมีส่วนร่วมในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง ด้วยจิตสำนึกการเป็นบริษัทของคนไทย และการเป็นองค์กรที่ดีของสังคม เคียงคู่คนไทยตลอดไป^{๑๗}

๒.๔.๓ ภาพยนตร์โฆษณาไทยประกันชีวิต

๒.๔.๓.๑ Peace of Mind

เรื่องราวของหญิงท้องคนหนึ่ง ซึ่งเธอขอให้หมอทำคลอดเธอก่อนกำหนด พร้อมกับให้เหตุผลเพียงแค่ว่า "เวลาของเราเหลือน้อยมาก" และหลังทำคลอดเพียง ๒ ชั่วโมง เธอก็อัมฤกษ์และหายไป ไปหาพ่อของเธอ ซึ่งกำลังจะตายด้วยโรคเนื้องอกในสมอง ที่สำคัญคือเขาควรจะตายไปตั้งนานแล้ว แต่เด็กน้อยอยู่ในอ้อมกอดของพ่อทันเวลา ก่อนที่พ่อของเขาจะสิ้นลม

^{๑๖}[ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.thaillife.com/บริษัทคนไทยเพื่อคนไทย/ประวัติบริษัทฯ>, ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๗}[ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.thaillife.com/บริษัทคนไทยเพื่อคนไทย/วิสัยทัศน์>, ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ซึ่ง โฆษณาชุดนี้กำลังจะบอกว่า...ในช่วงเวลาที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ มักมีตั้งคำถามว่าเราเกิดมาทำไม เกิดมาเพื่ออะไร บางทีคำถามนี้ อาจไม่จำเป็นต้องตอบ...เรามีชีวิตอยู่เพื่อใครต่างหากคือสิ่งที่ต้องรู้

๒.๔.๓.๒ My Son

เป็นเรื่องราวของ "พ่อ" ที่อยากใช้ "เวลา" มากกว่า นี้ เพื่อจะได้ใช้เวลาที่จะได้ทำในสิ่งที่ ยังไม่ได้ทำ เวลาที่จะรักและดูแลลูกชายมากกว่านี้ และเพียงเพื่อจะบอกลูกชายของเขาว่า "รักเขามากที่สุดในโลก" อาจเพราะเวลาที่ผ่านไปทั้งตัวเขาและลูกชาย ไม่เคยคุยกันดี ๆ ไม่เคยฟังกันและกัน ไม่ทำกิจกรรมร่วมกัน ที่สำคัญคือไม่เข้าใจกัน แต่พอจะมีเวลาแต่กลับไม่มี "โอกาส" พ่อที่จะทำในสิ่งที่อยากทำ โดยเฉพาะการเอ่ยคำ "ขอโทษ"

ซึ่งโฆษณาชุดนี้กำลังจะบอกคุณว่า...บางทีก็อย่าปล่อยให้ "เวลา" ผ่านล่วงเลยไปโดยที่ยังไม่ได้ทำอะไร อย่างที่ตั้งใจไว้

๒.๔.๓.๓ My Girl

ปุยฝ้าย เด็กผู้หญิงตัวเล็ก ๆ ที่พ่อเฝ้าทะนุถนอมที่ตั้งแต่เด็ก ๆ ใฝ่มองเธอเติบโตเรื่อย ๆ แต่แล้ววันหนึ่ง แม่ก็เดินเข้ามาบอกว่า "เธอท้อง" วินาทีแรกที่เห็นหน้าลูก ชายที่ได้ชื่อว่า "พ่อ" อยากจะเงื้อมมือตบลงไปที่หน้าของเธอ แต่ในแล้วมือที่เงื้อมออกไป กลัปกลายเป็นอ้อมกอดที่อบอุ่น พร้อม ๆ กับคำพูดที่ตราตรึงหัวใจว่า "พ่อรักลูก พ่อจะรักลูกของลูกด้วย"

ซึ่งโฆษณาชุดนี้กำลังจะบอกคุณว่า...ไม่ว่าคุณจะเป็นอย่างไร "พ่อ" .. "แม่" และ "ครอบครัว" ก็จะยืนอยู่เคียงข้างคุณเสมอ

๒.๔.๓.๔ Que Sera Sera

เพลง Que Sera Sera ถูกขับขานขึ้นด้วยพลังของเด็ก ๆ ที่มีความพิการในร่างกาย แต่กลับไม่พิการที่จิตใจ ตลอดเวลาที่ขับร้องเพลงนี้ ใบหน้าเด็ก ๆ เปี่ยมไปด้วยความสุข ความอึดอ้อม และความภูมิใจ โดยไม่รู้สึกลัวความพิการของพวกเขา จะนำมาสิ่งปมด้อยอะไร เหมือนกับท่อนหนึ่งในบทเพลงที่บอกว่า "อะไรจะเกิด ก็ต้องเกิด อนาคตคือสิ่งที่มองไม่เห็น"

ซึ่งโฆษณาชุดนี้กำลังจะบอกคุณว่า...ไม่ว่าจะยืนอยู่ในสังคมด้วยสถานภาพใดของสังคม ใจที่เข้มแข็งคือสิ่งที่สำคัญในการขับเคลื่อน

๒.๔.๓.๕ Silence of Love

เด็กสาววัยรุ่นคนหนึ่ง ที่ถูกกดดันทั้งจากตัวเองและครอบครัว ด้วยข้อหาที่ว่า "พ่อเป็นใบ้" ซึ่งทำให้เธอรู้สึกไม่พอใจ ที่เกิดมามีพ่อเป็นคนพิการ จนบางครั้งเธอก็แสดงกิริยาความไม่พอใจ หรือแสดงกิริยาก้าวร้าวกับพ่อไปอย่างจงใจ แต่แล้วในวันเกิดของเธอ เธอถูกแฟนหนุ่มบอกเลิก เธอเศร้าเสียใจจนคิดฆ่าตัวตาย และในขณะที่เธอกำลังนั่งคร่ำครวญถึงคนอื่นอยู่นั้น พ่อ...กลับกำลังตั้งอก

ตั้งใจ ซ้อมอวยพรวันเกิดให้เธออย่างแข็งขัน และเมื่อพอรับรู้ว่าคุณกำลังจะตาย เขากลับทำทุกวิถีทาง เพื่อที่จะยื้อชีวิตลูก ทำให้เธอรู้ว่าพ่อรักเธอจนสุดหัวใจ^{๑๘}

ซึ่งโฆษณาชุดนี้กำลังจะบอกคุณว่า...อย่ารอให้ทุกอย่างสายเกินไป หันมาใส่ใจคนข้าง ๆ บ้าง บางทีอาจจะไม่มีพ่อที่ดีที่สุด แต่มีพ่อที่รักคุณมากที่สุด

๒.๕. แนวคิดเกี่ยวกับคำสั่งเรื่องกตัญญูในพระพุทธศาสนา

ในบทนี้จะได้ศึกษาความหมายความสำคัญและลักษณะของความกตัญญูกตเวที ประเภทของความกตัญญู และกรณีตัวอย่างบุคคลผู้มีความกตัญญู ประโยชน์ของความกตัญญูและโทษของการไม่มีความกตัญญู

๒.๕.๑ ความหมาย ความสำคัญ และลักษณะของความกตัญญู

๒.๕.๑.๑ ความหมายของความกตัญญู

ความกตัญญู เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งเหล่าอื่นอีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดาเป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย^{๑๙}

ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ผู้ที่มีความกตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย จากการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนากล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก พระพุทธองค์ตรัสว่าบุคคลที่หาได้ยากมี ๒ จำพวก^{๒๐} ได้แก่

๑. บุพพการี ผู้ทำอุปการะก่อน

๒. กตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน

^{๑๘}[ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://highlight.kapook.com/view/๗๑๔๘๕/๔>, ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๙}พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), คนไทยกับป่า, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑.

^{๒๐}อ.ด.ก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

บุพการีบุคคล กับ กตัญญูทเวทีบุคคล คือบุคคลที่มาคู่กันเสมอ เพราะมีผู้ทำอุปการะก่อน^{๒๑} จึงมีผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน^{๒๒} และเป็นบุคคลที่ท่านได้ยาก เพราะว่าหมู่สัตว์ส่วนใหญ่ถูกอวิชชาครอบงำ ยากที่จะมองเห็นคุณค่าของบุคคลอื่นได้^{๒๓}

จากการศึกษาความหมายด้านภาษา คำว่า บุพการี หมายถึง บุคคลผู้ทำก่อนโดยปกติ, บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน, บุพพการีบุคคล, ในกฎหมาย คำว่าบุพการี หมายถึง บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด (ทั้งสองฝ่าย) ในทางพระพุทธศาสนา มีความหมายกว้างกว่านี้^{๒๔} ซึ่งหมายรวมไปถึงอาจารย์ อุปัชฌาย์ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนถึงบุญทั้งหลายด้วย^{๒๕} บุพการีบุคคลกับกตัญญูทเวทีบุคคล กตัญญูทเวทีบุคคล ย่อมจะหาได้ยากกว่าบุพการีบุคคล

ส่วนคำว่า ความกตัญญู มีความหมายดังนี้

คัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงความหมายของความกตัญญูไว้ว่า ความรู้จักอุปการคุณที่ผู้ใดหนึ่งท่านมาแล้วไม่ว่ามากหรือน้อย โดยการระลึกถึงเนื่อง ๆ ชื่อว่า กตัญญูตา^{๒๖}

พจนานุกรม มคอ-ไทย ได้ให้ความหมายของกตัญญูไว้ว่า กตัญญู (วิ.) ผู้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก่ตน โดยปกติ วิ. กต อุปการ ชานาติ สีเลนาติ กตญญู. ผู้มีปกติรู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแก่ตน วิ. กต ชนิตุ สีลมสสาติ กตญญู. ผู้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก่ตน วิ. กต อุปการ ชานาติ กตญญู. ผู้รู้คุณท่าน. กตบุพโพ, ญา ญาณ, รู.

กตเวที (วิ.) ยังบุคคลให้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก่ตน, ยังบุคคลให้รู้ซึ่งคุณอันบุคคลทำแล้วแก่ตน, ผู้ประกาศซึ่งอุปการะอันบุพการีชนทำแล้ว, ผู้ตอบแทนอุปการะของท่าน, ผู้ตอบแทนอุปการคุณของท่าน, ผู้สนองคุณท่าน, ผู้ตอบแทนคุณท่าน

กตัญญูทเวที (บุ.) บุคคลผู้รู้คุณท่านและตอบแทนคุณท่าน, ฯลฯ ไทยตัดพุดเฉพาะกตัญญู แต่ความหมาย หมายถึง กตเวทีด้วย^{๒๗}

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๙.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๒๓} มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖.

^{๒๔} พันตรี ป. หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มคอ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐๑.

^{๒๕} มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖. เคยอ้าง

^{๒๖} ขุ.ขุ. (บาลี) ๑/๒๐๒.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของกตัญญูไว้ว่า รู้อุปการะที่ท่านทำให้, (ผู้)รู้คุณท่าน เป็นคำคู่กันกับ กตเวทิต์ และได้ให้ความหมายของคำว่า กตเวทิต์ ว่า (ผู้)สนองคุณท่าน, เป็นคำคู่กันกับ กตัญญู^{๒๘}

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของกตัญญูไว้ว่า ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่นที่มีอยู่เหนือตนเรียกว่า กตัญญูตา (กตัญญู) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้นๆ เรียกว่า กตเวทิตา (กตเวทิต์) คนที่รู้บุญคุณ เรียกว่าคนกตัญญู คนที่ทำตอบแทน เรียกว่า คนกตเวทิต์ กตัญญูกตเวทิตา หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบให้ปรากฏ นี่เป็นธรรมประคองโลกให้เป็นอยู่ได้ และอยู่ได้ด้วยความสะดวก^{๒๙}

อย่างไรก็ตาม คำว่ากตัญญูกตเวทิต์ เป็นคำที่มาด้วยกัน เมื่อกล่าวถึงความกตัญญู ก็ต้องกล่าวถึงกตเวทิต์ไปด้วยปริยาย เพราะในทางปฏิบัติคุณธรรม ๒ ข้อนี้ไม่สามารถแยกจากกันได้

เมื่อกล่าวโดยสรุป ความกตัญญูก็คือ ความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคล สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม กตเวทิต์ คือ พยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสงบสุขของสังคม และเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

๒.๕.๑.๒ ความสำคัญของความกตัญญู

จากการศึกษาพบว่า ความกตัญญูกตเวทิต์เป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุม รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับ

พระเทพวิสุทธิเวที (ปัญญานันทภิกขุ) กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า คนในสมัยโบราณเขามองเห็นการณ์ไกลว่า อะไรจะเกิดขึ้น เขาจึงย้ำสอนกันมากในเรื่องนี้ และถือว่าความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญและมีความจำเป็นแก่สังคม

นักปราชญ์ในอินเดีย ได้เขียนสอดแทรกความกตัญญูไว้ในวรรณกรรมทุกเรื่องเพื่อสอนใจเยาวชน ทางด้านวรรณคดีในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชาดกต่าง ๆ เป็นนิทานสอนใจ ก็แฝงไว้ด้วยความ

^{๒๘}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^{๒๙}พุทธทาสภิกขุ, กตัญญูกตเวทิต์เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

กตัญญูทเวทีกือบทุกเรื่อง เพื่อสอนให้ลูกมีความกตัญญูทเวทิต่อบิดามารดา ไม่ประทุษร้ายพ่อแม่ ไม่ทำอะไรให้พ่อแม่เข้าใจ เจ็บไข้ดูแลรักษา ช่วยเหลือกิจการเมื่อพ่อแม่ต้องการ

ในประเทศจีน ปรัชญาเมธี ได้แก่ ขงจื้อ ได้เขียนหลักปฏิบัติเกี่ยวกับความกตัญญูให้ลูก ปฏิบัติต่อพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย สอนให้บุคคลรู้จักเคารพบนอบนับถือผู้มีพระคุณ ประเพณีของจีน เช่น ตื่นเช้า ต้องจัดรูป ๓ ดอก ไปยืนหน้าบ้าน เพื่อไหว้ฟ้าดิน เพื่อระลึกถึงบุญคุณของแผ่นดินและฟ้า

๓๐

ความสำคัญของความกตัญญูทเวทินั้นสรุปได้ดังนี้

๑. ความกตัญญูทเวทิเป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูทเวทิไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น

๒. ความกตัญญูทเวทิ ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มี ความกตัญญูทเวทิอันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็จะหมดไป

๓. สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ พืชพันธุ์ แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน

๔. ความกตัญญูทเวทิเป็นเครื่องหมายของคนดี

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) ยกย่องคนกตัญญูว่า เราจะดูคน ไม่ต้องไปดูแหวนที่สวมนิ้ว สายสร้อยห้อยคอ รถยนต์ สิ่งเหล่านั้นเป็นเปลือกทั้งนั้น แต่ดูว่า เขามีคุณธรรมคือมีความกตัญญูทเวทิขนาดไหน เขาปฏิบัติต่อพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เครือญาติอย่างไร คนดีย่อมมีความหนักแน่น อดทนให้การดูแลบำรุงรักษาบิดามารดาให้อยู่เป็นสุข เพราะพ่อแม่เป็นพระประจำบ้าน เป็นเทวดาประจำบ้าน ไม่ต้องไปกราบไหว้เทวดาที่ไหน กราบไหว้บิดามารดาก็พอแล้ว การเคารพกราบไหว้พ่อแม่เป็นมงคลชีวิต^{๓๐}

^{๓๐}พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), กตัญญูทเวทิ เป็นเครื่องหมายของคนดี, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

^{๓๑}พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), กตัญญูทเวทิ เป็นเครื่องหมายของคนดี, หน้า ๑๙-๒๐.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึงความกตัญญูว่า ความกตัญญูนั้นไม่มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้น ความรู้คุณของวัตถุสิ่งของก็เป็นกตัญญู ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง บ้านที่พักอาศัย ธรรมชาติแวดล้อมที่เราอยู่ ทุกสิ่งล้วนมีบุญคุณ จึงมีภาสิตว่า “นิมิตต์ สาธูรฺบันํ กตญฺญูกตเวทิตา” แปลว่า ความรู้คุณและประกาศตอบแทนคุณนั้นให้ปรากฏ เป็นเครื่องหมายของคนดี^{๓๒}

ความกตัญญูกตเวทิจึงเป็นคุณธรรมและเป็นสัญลักษณ์ของคนดี เป็นวัฒนธรรมที่งดงาม และเป็นคุณธรรมคำจุนครอบครัว สังคม และโลกให้เกิดความสุขมีสันติภาพ

๒.๕.๒ ลักษณะของความกตัญญู

ปิ่น มุทุกันต์ กล่าวลักษณะของคนมีความกตัญญู ไว้ ๒ ลักษณะ ได้แก่^{๓๓}

๑. กตัญญูขั้นสามัญ เป็นการรู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นทำให้แก่ตน จะยอมรับรองว่าใครมีคุณก็ต่อเมื่อเขาทำอะไรให้กับตนเท่านั้น เช่น ยอมรับว่าบิดามารดามีพระคุณ เพราะได้เลี้ยงดูเรามา ยอมรับว่าครูอาจารย์มีพระคุณ เพราะได้อบรมสั่งสอนศิลปวิทยาการ ยอมรับว่าญาติพี่น้องมีบุญคุณ เพราะท่านเหล่านั้นเคยให้ข้าวให้น้ำรับประทาน รวมความว่ากตัญญูอย่างสามัญทั่วไป หมายถึง รู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นทำให้เรา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกตเวทิตี คือ การตอบแทนคุณ

๒. กตัญญูขั้นสัตบุรุษ เป็นความกตัญญูขั้นสูง หมายถึง การรู้จักคุณธรรมความดีอันมีอยู่ในตัวบุคคลอื่น ใครมีความดีก็รู้ว่าเขาเป็นคนดี ไม่ว่าจะทำอะไรให้เราหรือไม่ก็ตาม ไม่ยึดเอาตัวเองออกเป็นเครื่องวัดความดีของคนอื่น เป็นการตัดสินความดีด้วยความดี และรู้จักน้อมทูลว่าธรรมทั้งหลายมีคุณค่าอย่างไร และพยายามถ่ายทอดคุณลักษณะที่ดีนั้นมาใส่ตัวเรา เพื่อจะได้ทำความดีเป็นแบบอย่างที่ดีเหมือนเขา และเมื่อศึกษาขอบเขต ความกตัญญูกตเวทิตีมีขอบเขต ๒ ระดับ คือ กตัญญูกตเวทิตีต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว อย่างหนึ่ง กตัญญูกตเวทิตีต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงแสดงความกตัญญูกตเวทิตีต่อพระพุทธเจ้าโดยฐานที่ได้ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรมอย่างหนึ่ง^{๓๔}

เมื่อก้าวโดยสรุป ความกตัญญูขั้นสามัญเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทดแทนบุญคุณที่บุคคลอื่นทำดีกับตนเอง ส่วนกตัญญูขั้นสูง เป็นเรื่องของการถ่ายทอดแบบอย่างของคนดีมาประพฤติปฏิบัติตาม

^{๓๒} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

^{๓๓} ปิ่น มุทุกันต์, **มงคลชีวิต ภาค ๓**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๗-๑๒๐.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒-๓.

จากการศึกษาลักษณะของคนที่มีความกตัญญู เราทราบได้ด้วยอาการที่แสดงออกต่อผู้มีพระคุณ ๒ ลักษณะ ดังนี้^{๓๕}

๑. ประกาศคุณท่าน คือ การประกาศว่าผู้มีพระคุณของเราได้อย่างไรบ้าง เช่น ถ้าผู้มีพระคุณเป็นพ่อแม่ จะต้องกล่าวสรรเสริญยกย่องพ่อแม่ให้คนอื่นฟังว่า ท่านดีกับเราอย่างไร ที่คนนิยมทำกันมากคือ เขียนประวัติประกาศคุณของพ่อแม่ในหนังสืองานศพ วิธีนี้แม้จะใช้ได้ แต่มิใช่วิธีที่ดีที่สุด วิธีประกาศคุณพ่อแม่ที่ดีที่สุด คือ ประกาศที่ตัวเราเอง คนเราทุกคนคือตัวแทนของพ่อแม่ตนทั้งนั้น เพราะเลือดของตนเป็นเลือดเนื้อเดียวกับพ่อแม่ ตลอดจนนิสัยใจคอและความประพฤติ ก็ได้รับการอบรมถ่ายทอดมาจากท่าน ฉะนั้น ความประพฤติของเราเองนี้แหละจะเป็นตัวประกาศคุณท่าน หรือประจานท่านอย่างโจ่งแจ้งที่สุด ไม่ว่าเราจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

๒. ตอบแทนคุณท่าน คือ เมื่อรู้ว่าท่านมีคุณหรือมีอุปการะ ต้องตอบแทน เช่น ถ้าผู้มีพระคุณเป็นพ่อแม่ บุตรธิดาสามารถตอบแทนได้ดังนี้

- ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
 - ๒) ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
 - ๓) ดำรงวงศ์ตระกูล
 - ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
 - ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๓๖}
- หรือถ้าท่านผู้มีพระคุณเป็นครูหรืออาจารย์ ศิษย์สามารถตอบแทนคุณได้ดังต่อไปนี้
- ๑) ลูกศิษย์รับ
 - ๒) เข้าไปคอยรับใช้
 - ๓) เชื้อฟุ้ง
 - ๔) ดูแลปรนนิบัติ
 - ๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ^{๓๗}

สรุปได้ว่า ความกตัญญู มี ๒ ลักษณะ คือ กตัญญูต่อผู้มีคุณแก่ตนโดยตรง และกตัญญูต่อผู้มีคุณหรือผู้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ส่วนลักษณะของกตเวที ก็คือ การรู้คุณผู้ที่มีอุปการะแก่ตนหรือ

^{๓๕} สมคิด เหลาฉลาด, “ความเชื่อเรื่องบุญและบาปกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พัฒนชุมชนมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๓๗} จุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๒๑/๒๘๒.

^{๓๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๓.

แก่ส่วนรวม เมื่อรู้แล้วก็ประกาศให้ผู้อื่นได้รับทราบ และตอบแทนท่านด้วยการให้วัตถุสิ่งของ ด้วยการช่วยเหลือด้วยกำลังและความเคารพ

ในพระไตรปิฎกได้ยกย่องคนกตัญญูไว้ดังนี้

๑. เป็นสัตบุรุษ ได้แก่ คนดี มีคุณธรรม เป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา เพราะความกตัญญูท่วทเป็นภูมิของสัตบุรุษ^{๓๘}
๒. เป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะบุคคลที่มีความกตัญญูท่วท ต้องฝึกฝนตนมาดี สามารถยกจิตใจของตนให้สูงส่งได้ ซึ่งมีใช้จะเกิดขึ้นกับคนทุกคนได้^{๓๙}
๓. ประสบแต่ความสุข เนื่องจากประพตติตนถูกต้อง ชีวิตจึงมีแต่ความเจริญ และย้งนำความสุขมาให้แก่บุคคลอื่นๆ ด้วย^{๔๐}
๔. ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เพราะเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง ประกอบด้วยคุณธรรมอันดี และเป็นแบบอย่างแก่คนอื่นๆ ได้ จึงสมควรได้รับการยกย่องชมเชย^{๔๑}
๕. ประพตติสิ่งที่เป็นอุดมมงคลแก่ชีวิต เพราะความกตัญญูเป็นข้อปฏิบัติที่ก่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ชีวิต เป็นอุดมมงคลในชีวิต^{๔๒}

๒.๕.๓ ประเภทของความกตัญญู

จากการศึกษาพระพุทธศาสนาความกตัญญู มี ๒ ประเภท คือ

๑. ความกตัญญูต่อบุคคลผู้มีพระคุณ (บุพการี) คือ บิดา มารดา อาจารย์อุปัชฌาย์ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๔๓}
๒. ความกตัญญูต่อสิ่งที่มีบุญคุณ^{๔๔} (บุญ) ส่วนความกตัญญูต่อบุคคลหรือสิ่งอื่นๆ เป็นการศึกษาคำสอนพระพุทธศาสนาตามสภาพสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในประเทศไทย ทำให้พุทธศาสนิกชนคนไทยมีหลักความเชื่อถือและการประพตติปฏิบัติที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา อันส่งผลให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นพระพุทธศาสนาแบบคนไทยที่ได้ตีความความหมายของกตัญญูท่วทให้กว้างขวางและสอดคล้องกับสภาพสังคมไทย

^{๓๘} อด.ทูก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

^{๓๙} อด.ทูก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๔๐} อด.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๓/๗๗.

^{๔๑} ช.อป. (ไทย) ๓๓/๓๒๑/๒๘๒.

^{๔๒} ช.ช. (ไทย) ๒๕/๘/๘.

^{๔๓} มงค. (บาลี) ๒/๓๖๑/๒๗๕. เคยอ้าง

^{๔๔} มงค. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖. เคยอ้าง

ดังนั้น ความกตัญญูจึงไม่ได้มีขอบเขตอยู่แค่มนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่มีกับสิ่งแวดล้อมอื่นๆ อีก เช่น พืช สัตว์ ป่าไม้ แม่น้ำ ลำคลอง เพื่อสร้างวัฏจักรที่ดีให้แก่ธรรมชาติ ซึ่งจะเกิดผลดีกับทุกสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ พืช สัตว์และสสาร ทำให้สิ่งเหล่านี้เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน และในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนย่อยส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงมีความกตัญญูทุกเวทีเป็นอย่างยิ่ง ทั้งต่อมนุษย์ด้วยกันเองและต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน เพราะความกตัญญูทุกเวทีเป็นคุณธรรมล้ำค่าจนโลกให้อยู่รอด และเป็นคุณธรรมที่สร้างความรักความผูกพันให้มนุษย์ สัตว์ สถาบัน ธรรมชาติแวดล้อม อยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนและสมดุล

จากการศึกษาพบว่า ความกตัญญู มี ๔ ประเภท ได้แก่^{๔๕}

(๑) ความกตัญญูต่อบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิฑามารดา ครูอาจารย์ และญาติ

(๒) ความกตัญญูต่อสถาบัน ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์

(๓) ความกตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ดิรัจฉาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข

(๔) ความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ในวิทยานิพนธ์นี้ จะได้อธิบายความกตัญญูแต่ละประเภทดังนี้

ความกตัญญูต่อบุคคล

ความกตัญญูต่อพระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมศาสดา พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ทรงก่อตั้งพระพุทธศาสนา ได้ทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นเวลาอันยาวนาน เพื่อการชนเหล่าสรรพสัตว์ออกจากสังสารวัฏ เมื่อครั้งที่พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณใหม่ๆ ทรงมีพระทัยแน่วแน่ไปเพื่อความเป็นผู้ชวนชวายน้อย แต่เพราะทรงอาศัยความเอ็นดูในเหล่าสรรพสัตว์ พระองค์จึงทรงเริ่มประกาศพระศาสนา ด้วยทรงมุ่งประโยชน์สุขแก่โลกแก่ไฉนนิกรที่จะได้พ้นจากทุกข์ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจตลอดเวลา ๔๕ พรรษา^{๔๖} โดยการนำหลักสัจธรรมที่ทรงค้นพบประกาศให้ชาวโลกได้รับรู้และปฏิบัติตาม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข ดังนั้น พระองค์จึงทรงเป็นผู้มีอุปการคุณทรงเป็นปูชนียบุคคลของพุทธบริษัทในฐานะทรงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ และทรงตั้งพระศาสนา ประกาศสัจธรรม บัญญัติพระวินัยให้ปวงชนพลโลก เว้นสิ่งควรเว้น และประพฤติสิ่งควรประพฤติ

^{๔๕} มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖, สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโธโร), มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๔๕๐.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๙๐.

พระพุทธรูปองค์ทรงเป็นพระบรมครู ทรงเป็นมนุษย์ที่มีสังขารร่างกายประกอบด้วยสิ่งที่เป็นนาม กับ รูป เหมือนมนุษย์ทั่วไป แต่ทรงเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดเป็นส่วนพระองค์ ทรงฝึกฝนพระองค์เองจนสามารถกระทำการสิ่งเหลือวิสัยที่สามัญชนจะกระทำได้ ทรงให้กำเนิดคำสอน ที่เรียกว่า พระธรรมวินัย หรือพระพุทธศาสนา ชาวพุทธเคารพนับถือพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมครู^{๔๗} ดังนั้นพระพุทธรูปจึงเป็นผู้มีอุปการคุณมากมาย ดังที่พุทธศาสนิกชนทราบกันเป็นอย่างดีตามแนวพุทธคุณ ๙ ประการ^{๔๘}

พระพุทธรูปทั้ง ๙ ประการ ย่อเหลือ ๒ คือ ๑. พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา ๒. พระกรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากรุณา หรือตามที่นิยมกล่าวกันในประเทศไทย ย่อเหลือ ๓ คือ ๑. พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา ๒. พระวิสุทธิคุณ พระคุณคือความบริสุทธิ์ ๓. พระมหากรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากรุณา^{๔๙}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระพุทธรูปจะปรินิพพานไปแล้ว พุทธศาสนิกชนก็คงรักษาและถือปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จะเห็นได้ว่า การถือพระธรรมวินัย เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และพระองค์ตรัสไว้ว่า ผู้ใดปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ผู้นั้นชื่อว่าได้บูชาพระองค์ คือได้ตอบแทนพระองค์ตามสมควรแล้ว^{๕๐}

เมื่อพุทธศาสนิกชนผู้เป็นศาสนทายาทรู้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงทำอุปการะแก่เวไนยนิกร ด้วยทรงมีพระมหากรุณาแสดงธรรมสั่งสอนโปรดให้พ้นความทุกข์ให้ได้รับประโยชน์สุขตามภูมิชั้นแห่งเวไนยนิกรพุทธศาสนิกชนทั่วไปแล้ว ฝ่ายพุทธศาสนิกชนเมื่อระลึกคุณไม่ลบหลู่ต่อพระพุทธรูป อุปถัมภ์พระพุทธรูปตามสมควรแก่กรณี บูชาด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา ดำรงรักษาสืบต่อพระพุทธรูป ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๕๑}

^{๔๗} พระมหาสังเวย ธมฺมเนตติโก, **ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประติพัทธ์, ๒๕๓๖), หน้า ๔๕.

^{๔๘} คุณของพระพุทธรูป มี ๙ ประการ คือ ๑. เป็นพระอรหันต์ ๒. เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ๓. เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ๔. เป็นผู้เสด็จไปดี ๕. เป็นผู้รู้แจ้งโลก ๖. เป็นสารีริกผู้ที่ควรฝึกได้ อย่างยอดเยี่ยม ๗. เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๘. เป็นพระพุทธรูป ๙. เป็นพระผู้มีพระภาค (ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๖๕-๖๖)

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๙๑.

^{๕๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๙๙/๑๔๘.

^{๕๑} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **พระธรรมเทศนาในพระราชสำนัก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๕.

ความกตัญญูต่อบิดามารดา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา บิดามารดาเป็นบุคคลผู้มีคุณูปการต่อบุตรธิดาเหลือคณานับ ฐานะของบิดามารดาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นฐานะที่สูงส่ง เป็นปูชนียบุคคลของบุตร พระพุทธองค์ ได้ตรัสฐานะของบิดามารดาไว้ ๔ ประการได้แก่ ^{๕๒}

๑. เป็นพระพรหมของบุตร (พรหมาคี มาตาปิโตร)
๒. เป็นครูคนแรกของบุตร (บุพพาจารย์มาตาปิโตร)
๓. เป็นเทวดาคนแรกของบุตร (บุพพาเทวา มาตาปิโตร)
๔. เป็นอาหุไนยบุคคล (อาหุเนยยา มาตาปิโตร)

ฐานะของบิดามารดาแต่ละประการ มีคำอธิบายดังนี้

๑. เป็นพระพรหมของบุตร เนื่องจากผู้เป็นบิดามารดามีความประพฤติดีเช่นกับพรหม เพราะท่านประพฤติพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ได้แก่เมตตา ความรักและปรารถนาดีต่อบุตร, กรุณา ความสงสารห่วงใยเมื่อบุตรประสบทุกข์, มุทิตา ความชื่นชมยินดีเมื่อบุตรได้ดี, และอุเบกขา คอยเพ่งดูอยู่ห่าง ๆ ไม่ก้าวก่ายชีวิตเมื่อบุตรมีครอบครัวแล้ว

จากการศึกษาพบว่า การที่พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบบิดามารดาเป็นพระพรหมของบุตร ^{๕๓} เพราะคำว่า พรหม ในความหมายของพระพุทธศาสนา ได้แก่ผู้ประเสริฐ ดังพระพุทธองค์ทรงเปรียบพระองค์เองว่าเป็นดังพรหม ^{๕๔} ทรงเรียกบุคคลที่ประพฤติดีงาม มีคุณธรรมที่สูงส่งว่าเป็นผู้มีตนดังพรหม ^{๕๕} และทรงเรียกการประพฤติพระธรรมวินัยว่าเป็นการประพฤติพรหมจรรย์ คำว่าพรหมในความหมายของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ประเสริฐ สูงส่ง การที่บิดามารดามีการประพฤติดต่อบุตรด้วยจิตใจที่ดีงาม ยากที่บุคคลทั่วไปจะมีใช้บิดามารดาจะกระทำได้ ด้วยเหตุนี้ ฐานะของบิดามารดาจึงเป็นผู้ที่ประเสริฐ เป็นพระพรหมของบุตร

๒. เป็นบุรพเทพของบุตร เนื่องจากบิดามารดาได้ประพฤติดีเช่นกับเทพ คือการไม่คำนึงถึงส่วนเสียของบุตร มุ่งแต่ให้บุตรเกิดความสุขความเจริญเท่านั้น เช่นกับวิสุทธิตถ (พระอรหันต์) ที่ไม่คำนึงถึงความผิดของบุคคล หวังแต่จะให้มีความเจริญรุ่งเรือง การที่บิดามารดาได้ชื่อว่าเป็นบุรพเทพ เพราะท่านได้ประพฤติดีดังเทพแก่บุตรก่อนเทพอื่นใด ดังนั้น เทพทั้งหลายนอกจากบิดามารดา ล้วนเป็นเทพที่ทำอุปการคุณต่อบุตรภายหลังบิดามารดา จึงชื่อว่า ปัจฉาเทพ

^{๕๒} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

^{๕๓} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๑๘๓.

^{๕๔} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๘๓๑/๔๗๘.

^{๕๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔/๕.

การที่เปรียบบิดามารดาเป็นเทพ เพราะเห็นว่าท่านทั้งสองปฏิบัติต่อบุตรด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ผู้ที่มีจิตใจที่ดั่งามเช่นนี้ถือว่าเป็นเทพทางจิตใจ โดยมีคุณธรรมที่ดั่งาม เพราะธรรมสามารถยกจิตใจบุคคลให้สูงส่งดุจเทพ จึงเรียกว่า เทวธรรม^{๕๖}

๓. เป็นบูรพาจารย์ของบุตร เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้ได้อบรมสั่งสอนบุตรก่อนบุคคลอื่น นับตั้งแต่แรกเกิดมาบิดามารดาได้อบรมพร่ำสอนให้รู้จักกิน นอน เดิน พูด ตลอดจนความรู้และคุณธรรมจริยธรรมต่างๆ จวบจนเติบโตใหญ่ จึงเป็นครูอาจารย์คนแรก ต่อมาบุตรจึงได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูอาจารย์คนอื่นนอกจากบิดามารดา เรียกว่า ปัจฉาจารย์

การอบรมสั่งสอนบุตรเป็นหน้าที่ของบิดามารดาที่จะต้องทำควบคู่กับการเลี้ยงดูทางกาย อิทธิพลของการอบรมสั่งสอนของบิดามารดามีส่วนสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุตร ผู้ใดสามารถอบรมสั่งสอนบุตรให้เป็นคนดีได้ จึงควรยกย่องว่า บิดามารดาที่สมบูรณ์แบบ การอบรมสั่งสอนเป็นสิ่งมีค่ายิ่งสำหรับชีวิต

พุทธทาสภิกขุมีทรรศนะในเรื่องนี้ว่า การเป็นบิดามารดาเป็นได้ ๒ ความหมาย กล่าวคือ บิดามารดาทางฝ่ายกาย คือการได้ให้การกำเนิดและเลี้ยงดูด้านร่างกายให้เจริญเติบโต และการเป็นบิดามารดาทางฝ่ายจิตวิญญาณ ได้แก่การอบรมสั่งสอนให้มีศีลธรรมดีงาม สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และให้มีโลกุตรธรรมดี ได้แก่สามารถชักนำให้อยู่เหนือโลก ด้วยการรู้เท่าทันต่อธรรมดาของโลก จนจิตไม่เป็นทุกข์ การที่บิดามารดาสอนบุตรของตนให้เป็นคนดี มีสัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิต ถือว่าได้ทำหน้าที่อย่างดีเยี่ยม พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการสอนที่ยอดเยี่ยม ได้แก่สามารถแนะนำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองให้เป็นคนสมบูรณ์ได้เรียกว่า “อนุสาสนีปาฏิหาริย์” เป็นปาฏิหาริย์ที่ยิ่งกว่าปาฏิหาริย์ใดๆ^{๕๗}

๔. เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรทุกด้าน สมควรที่บุตรจะต้องสักการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของและการเลี้ยงดูตอบแทน เช่นเดียวกับพระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรสักการบูชา เพราะท่านเหล่านั้นมีคุณสมบัติคือเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลสและมีอุปการคุณต่อบุคคลด้วยการให้แนวทางสว่างทางปัญญาให้ จึงเป็นผู้ที่ควรได้รับการบูชาเช่นเดียวกับบิดามารดาที่มีอุปการคุณต่อบุตรอย่างมหาศาล พระพุทธศาสนาแสดงเหตุผลของอาหุไนยบุคคลว่า บุคคลอาศัยกำเนิดมาได้ เพราะมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด^{๕๘}

เมื่อกล่าวโดยสรุป บิดามารดามีฐานะเป็นผู้ทำคุณประโยชน์แก่บุตรอย่างมหาศาล และอยู่ในฐานะที่เป็นพระพรหม ครูคนแรก เทวดาคนแรก และอาหุไนยบุคคลของบุตร สมควรที่บุตรทุก

^{๕๖} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖/๓.

^{๕๗} พุทธทาสภิกขุ, พ่อแม่สมบูรณ์แบบ, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๕-๑๙.

^{๕๘} ่อง.สตุตถก. (ไทย) ๒๗/๔๗/๗๓.

คนจะต้องตระหนักในคุณูปการดังกล่าว ด้วยการกระทำตอบแทนตามหน้าที่ของตน ดังนั้น ฐานะของบิดามารดาจึงเป็นฐานะที่สูงส่งสำหรับบุตร

ส่วนบุตรต้องตระหนักในหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา และมีความไม่ประมาทในการทำหน้าที่ของตนเอง ซึ่งหน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดา ปรากฏในสังคาลกสูตร คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์ตระกูล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๕๙}

หน้าที่ของบุตรแต่ละประการ มีอธิบายดังนี้

ประการที่ ๑ ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ เนื่องจากมารดาบิดา ได้ดูแลและเลี้ยงดูบุตรมาตั้งแต่ในครรภ์ จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มีการให้ดื่มน้ำนมดูแลสุขภาพให้เข้มแข็งโดยไม่รังเกียจ เช่น พาไปพบแพทย์ ในคราวไม่สบาย อาบน้ำให้เมื่อสกปรก ประคับประคองดูแลเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยาวนานมาก เมื่อบุตรเติบโตต้องเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นการตอบแทน เพราะบิดามารดามีความหวังตั้งแต่ตอนแรกแล้วว่าเมื่อบุตรเติบโตมาจักเลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน^{๖๐} อันเป็นวัฏจักรทางจิตสำนึกของมนุษย์ที่จะต้องสืบทอดการเลี้ยงดูกันไปเป็นช่วงๆ บิดามารดาก็ต้องการให้บุตรเลี้ยงดูตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนชราภาพ แม้ว่าบุตรจะมีครอบครัวแล้วก็ตามภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูบิดามารดาจะต้องทำอย่างต่อเนื่องตราบชั่วชีวิตของท่าน การเลี้ยงดูต้องกระทำทั้งทางกายและทางใจ โดยสามารถปฏิบัติ ดังนี้

๑) เลี้ยงกาย คือ การปฏิบัติเอาใจใส่ อุปัฏฐากด้วยปัจจัย ๔ โดยสม่ำเสมอ หรือเมื่อมีโอกาสดูแลสามารถทำอะไรก็ได้ แทนได้ในเวลาใดเวลาหนึ่ง ต้องรีบกระทำทันที มีบุตรธิดาหลายคน ที่รู้คุณ เมื่อมารดาบิดาของตนไม่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้แล้ว เมื่อถึงเวลาที่ตนจะตอบแทนก็หมดโอกาส

๒) เลี้ยงใจ คือ การประคับประคองจิตใจให้มีความสุขสบายอยู่เสมอ โดยไม่กระทำความหมั่นหมองให้ปรากฏในจิตใจ หรือ กระทำความเดือดร้อนให้ แม้ในเวลาที่ท่านเจ็บป่วย บุตรและธิดาพึงปฏิบัติด้วยความเอาใจใส่ โดยใกล้ชิดหรือเมื่อถึงวัยที่จะต้องบรรพชาอุปสมบท บุตรพึงเห็นความสำคัญและกระทำตามความปรารถนาที่ท่านต้องการ เพราะในชีวิตของมารดาบิดา ถ้ามีบุตร ก็ปรารถนาจะให้บรรพชาอุปสมบท ถ้าเป็นธิดา ก็ปรารถนาจะให้แต่งงานอย่างสมเกียรติ ในความมุ่งหวังของมารดาบิดา คือ การได้เห็นบุตรธิดามีคุณธรรม เพราะเมื่อชีวิตของบุตรถูกโอบอุ้มด้วย

^{๕๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒. (เคยอ้าง)

^{๖๐} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๖๑.

คุณธรรม ย่อมทำให้บุตรธิดาประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี เชื่อในคำที่ท่านสั่งสอน ดังนั้น การกระทำให้ท่านเป็นผู้เบาใจ ปลื้มใจมีใจโสมนัส คือ การเล็งดูใจของมารดาบิดา บุตรจะต้องเล็งดูบิดามารดาให้เป็นอย่างดี ถ้าปฏิบัติถูกต้อง ย่อมเกิดคุณมาก แต่ถ้าปฏิบัติผิดอาจเกิดโทษร้ายแรง เป็นเหมือนไฟเผาผลาญตัว

ดังนั้น บุตรจะต้องเล็งดูบิดามารดาให้เป็นอย่างดีทั้งทางกายและทางจิตใจ ให้ท่านมีความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ ผู้ที่เล็งดูบิดามารดา ย่อมได้รับการยกย่องว่าเป็นบัณฑิต เป็นสัตบุรุษ ผู้ที่เล็งดูบิดามารดา ย่อมได้รับอานิสงส์ตอบแทนให้มีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า ในพระพุทธศาสนาได้แสดงว่า แม้ท้าวสักกะได้รับเสวยผลบุญในสวรรค์เพราะได้สมาทานวัตรบท ๗ ประการ ซึ่ง ๑ ใน ๗ ข้อนั้น คือการได้เล็งดูบิดามารดาตลอดชีวิต^{๖๑} และได้กล่าวถึงบุตรที่เล็งดูเคารพบูชาบิดามารดาของตน ย่อมได้รับการอนุเคราะห์จากท่านทั้งสอง ด้วยการอวยพรให้มีชีวิตที่ดีงาม ย่อมได้รับความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิต ไม่มีความเสื่อม^{๖๒}

ประการที่ ๒ ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน เมื่อบุตรเติบโตสามารถทำงานแทนบิดามารดาได้ บุตรจะต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยกระทำกิจแทนมารดาบิดา เป็นการแบ่งเบาภาระของท่าน เอาใจใส่ในกิจการงานของมารดาบิดาโดยไม่กลัวความยากลำบากทั้งมวล เพราะท่านทั้งสองได้ทำงานเพื่อบุตรและครอบครัวมานานแล้ว เมื่อบุตรเติบโตแล้วท่านควรจะได้พักผ่อน กิจการต่างๆ ของครอบครัวที่มีอยู่บุตรควรจะมีมารับผิดชอบดูแลแทนท่าน โดยมีบิดามารดาเป็นผู้ปรึกษาอยู่ใกล้ตัว บุตรที่ไม่ตระหนักถึงหน้าที่ข้อนี้ ก็จะไม่ใส่ใจกิจการงานของครอบครัว ปล่อยให้บิดามารดาทำงานเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวจนแก่ชรา แม้บุตรจะเติบโตแล้วแต่ก็ยังให้บิดามารดาเล็งดูอยู่ ดังคำที่ว่า เลี้ยงให้โตแล้วยังไม่พอ ต้องเลี้ยงให้ตายอีก เป็นเพราะบุตรไม่ตระหนักในหน้าที่ของตนเอง พระพุทธศาสนากล่าวถึงบุคคลที่ทำการงานแทนบิดามารดาว่าเป็นผู้ควรยกย่องสรรเสริญ เป็นที่ยินดีของบุคคลต่างๆ เพราะได้ทำประโยชน์แก่บุคคลภายในครอบครัว และปวงญาติ เขาย่อมมีความสุขในปัจจุบัน แม้ละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมประสบสุคติในโลกสวรรค์^{๖๓}

ประการที่ ๓ ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน บุตรจะต้องทำหน้าที่สืบต่อวงศ์ตระกูลของบิดามารดาให้ดำรงอยู่ตลอดไป เพราะบุตรชื่อว่า เป็นทายาทของบิดามารดา เพราะฉะนั้น การที่วงศ์ตระกูลจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อม ย่อมขึ้นอยู่กับบุตรเป็นประการสำคัญ บุตรที่ดี ผู้จะเป็นหัวหน้าครอบครัวและมีใช่เป็นเพียงผู้จะทำหน้าที่สืบต่อวงศ์ตระกูลให้ดำรงอยู่ได้ เท่านั้น บุตรจะต้องให้วงศ์

^{๖๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๗/๓๗๖.

^{๖๒} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๕-๑๐๖.

^{๖๓} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๗.

ตระกูลเจริญก้าวหน้าต่อไปด้วยภาพลักษณ์แห่งความดีงาม ไม่ทำในสิ่งที่ ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูล ต้องรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลมิให้เสื่อมเสียด้วย

การดำรงอยู่ของตระกูล หมายถึง การเจริญรุ่งเรืองของบุตร ฉะนั้น บุตรพึงคำนึงถึงความมุ่งมั่น ความปรารถนา ความยากลำบากของมารดาบิดา ที่ท่านได้ทำให้วงศ์ตระกูลยั่งยืนสืบต่อมาถึงตน โดยสืบทอดไม่ให้ล้มสลายไปในช่วงอายุของตนเอง โดยไม่ทำลายทรัพย์สินมรดกที่มารดาบิดาส่งเอาไว้ รวมทั้งรักษาและสั่งสมให้เพิ่มพูนมากขึ้น วงศ์ตระกูลจะเจริญเป็นปึกแผ่นมั่นคง ก็ต้องอาศัยความสามัคคีของญาติพี่น้อง ดังนั้น บุตรพึงเอาใจใส่ต่อความสำคัญในการปลูกความรัก ความสามัคคีในหมู่เครือญาติ ปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่สถานะในกลุ่มญาติ เช่น รู้จักประพฤติด่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ และการให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นต้น ตลอดจนการยึดถือหลักความกตัญญูตวาทอันเป็นคุณธรรมของคนดี โดยนำมาปฏิบัติ อันเป็นเครื่องชี้นำชีวิตให้วงศ์ตระกูลมีความมั่นคง^{๖๔}

ประการที่ ๔ ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท หมายความว่า การประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทที่จะรับทรัพย์สินมรดกของตระกูล เพื่อรักษาโภคสมบัติที่บิดามารดามอบไว้ให้ เช่น ยึดถือในคำสั่งสอนของท่านมาปฏิบัติ เพราะว่า บุตรธิดาที่ดีจะต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของมารดาบิดา การที่บุตรธิดายึดถือและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน ย่อมสามารถรักษาทรัพย์สินสมบัติของตระกูลให้คงอยู่ตลอดไปได้ แต่ถ้าบุตรธิดา ไม่ได้เอาใจใส่ต่อคำสั่งสอนของมารดาบิดา บุตรธิดาเหล่านั้น ย่อมไม่สามารถจะรักษาโภคสมบัติของท่านไว้ได้ เพราะไม่ได้ประพฤติดตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทที่ดีในการสืบทอดมรดกของวงศ์ตระกูล

การประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทที่จะรับทรัพย์สินมรดกของตระกูลนั้น สิ่งที่ต้องพิจารณา ได้แก่ การหลีกเลี่ยงไม่ข้องแวะอบายมุข คือ ทางแห่งความเสื่อม ซึ่งนำมาซึ่งหายนะแก่โภคสมบัติทั้งปวง คือ อบายมุข ในส่วนเกี่ยวกับการหลงมัวเมาในกามคุณ การแสวงหาความสุขจากการดื่มของมึนเมาและเล่นการพนัน ตลอดจนการคบคนชั่วเป็นเพื่อน แบ่งออกเป็น ๔ ประการ และ อบายมุข ในส่วนเกี่ยวข้องกับการแสวงหา^{๖๕} ความสุขจากการดื่มของมึนเมาและการเที่ยวดูการละเล่นต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุให้เสียหน้าที่การงาน แบ่งออกเป็น ๖ จักนำมาอธิบายต่อไป

บุคคลที่จะได้รับมรดกของตระกูล จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับนับถือและรักใคร่ของครอบครัว ถ้าหลงมัวเมาอยู่ในอบายมุขแล้ว คุณธรรมความดีทั้งหลายที่ได้ทำมาย่อมถึงความเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศ เพราะความมัวเมาประมาทในอบายมุข เพราะฉะนั้น บุคคลผู้

^{๖๔} พระมหาภูณนุ จันทรจิต, “หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๖๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗ -๒๕๓/๒๐๒-๒๐๗.

หวังความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน ควรเว้นเสียให้ห่างไกล เพราะเป็นทางแห่งความเสื่อม และเป็นเหตุให้เสียสุขภาพทางกาย ทางจิต ทั้งสมองความคิดก็เฉื่อยชา หรือครุ่นคิดในสิ่งนั้นๆ อยู่เนืองๆ ใช้เวลากับสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นเหตุให้ครอบครัว และสังคมเดือดร้อน ทั้งก่อให้เกิดความล่องละเมียดศีล หรือแม้แต่การทำลายคุณธรรมอื่นๆ อีกมากมาย อบายมุข จึงเป็นช่องทางที่จะนำไปสู่ความเสียหาย และเป็นการทำลายความเจริญรุ่งเรือง^{๖๖} ดังนั้น บุคคลผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และความเป็นที่รักใคร่ของครอบครัว ควรหลีกเลี่ยงละเว้นอบายมุขทั้งหลาย อันเป็นช่องทางที่นำมาซึ่งความฉิบหายแก่ตนเองและผู้อื่น ชื่อว่าประพตติสมควรแก่ความเป็นทายาทของวงศ์ตระกูล

ประการที่ ๕ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ หมายความว่า การทำบุญในทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นความดี เพราะเป็นการสั่งสมบุญเป็นเหตุนำความสุขมาให้ และบุคคลผู้กระทำความบุญ ย่อมประสบกับห้วงแห่งบุญกุศล เพราะฉะนั้น การทำบุญกุศลแก่บิดามารดา หรือ การทำให้ท่านมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาในคุณพระรัตนตรัย ในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่ ดังนั้น เมื่อมีโอกาส จึงควรทำบุญให้ท่าน ตัวอย่างเช่น ทำบุญในวาระครบรอบวันเกิด หรือ พาท่านเหล่านั้นไปบำเพ็ญบุญกุศลในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อช่วยกระตุ้นให้จิตใจน้อมไปในเรื่องความดี และ เป็นการเพิ่มบุญกุศลให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น เมื่อท่านสิ้นชีวิตไปแล้ว บุตรควรรับภาระหน้าที่ต่างๆ เริ่มตั้งแต่ประกอบพิธีศพ จนกระทั่งการปลงศพตามประเพณีทางศาสนา นอกจากนี้ พึงหาโอกาสอันเหมาะสมบำเพ็ญกุศลทักษิณาทตามวาระ ตัวอย่างเช่น การทำบุญครบรอบวันตายเจ็ดวัน หรือร้อยวัน เป็นต้น การทำบุญอุทิศเป็นหน้าที่ของบุตรพึงกระทำให้แก่บิดามารดา ทั้งในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่และหลังจากท่านเสียชีวิตแล้ว

ความกตัญญูต่อครูอาจารย์

จากการศึกษาพบว่า ในพระพุทธศาสนา ครูมีบทบาทที่สำคัญมาก ครูอยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตร^{๖๗} ของศิษย์ ซึ่งหมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะทำหน้าที่ในการสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคแห่งการฝึกฝนอบรมที่ถูกต้อง^{๖๘} ความเป็นกัลยาณมิตร กล่าวได้ว่าเป็นบุคคลที่ควรถือเอาเป็นแบบอย่างที่ดี ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความมีมิตรดี^{๖๙} มีสหายดี^{๗๐} มีเพื่อนดี^{๗๑} ถือได้ว่า เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์”^{๗๒} คำว่า

^{๖๖} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๘/๖๘.

^{๖๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๘๙/๕๗.

^{๖๘} ดูรายละเอียดในพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒) , หน้า ๖๒๒-๖๒๓.

^{๖๙} มิตรดี หมายถึง มิตรที่มีคุณธรรม คือ ศีล เป็นต้น (อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒๔/๒๑/๔๓-๔).

^{๗๐} สหายดี หมายถึง เพื่อนร่วมงานที่ดี (อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒).

กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติหรือการศึกษาเรียนรู้เพื่อการเข้าใจความเป็นจริงของโลกและชีวิตนั้น มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ มีความสามารถ มีประสบการณ์มาก่อน ให้คำชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อเดินก้าวไปสู่จุดหมายโดยไม่ผิดพลาด เพราะฉะนั้น ครู จึงอยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ทั้งหลายในการถ่ายทอดวิชาความรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี

ครู มีฐานะเป็นปูชนียบุคคล ซึ่งศิษย์ทั้งหลายและคนทั่วไปให้ความเคารพยกย่องครู เพราะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคม ช่วยพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้น ๆ ด้วยว่า คนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ย่อมจะนำความรู้ไปพัฒนาสังคม ให้เกิดการพัฒนามีความเจริญรุ่งเรือง

ในพระพุทธศาสนา เมื่อศิษยานุศิษย์ สัทธินิหาริก อันเตวาลิกได้ระลึกนึกถึงอุปการคุณของครูอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ช่วยอนุเคราะห์ ช่วยแนะนำสั่งสอนให้เจริญด้วยวิชาความรู้และคุณความดีแล้ว ควรที่ศิษยานุศิษย์ สัทธินิหาริก อันเตวาลิก จะต้องตอบแทนอุปการคุณของท่าน โดยการประพฤติตนเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย แสดงความเคารพนับถือ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น หรือยกตนเทียมนาน ยึดเอาความกตัญญูเป็นอารมณ์ว่า ผู้รู้คุณย่อมยินดีในผู้มีพระคุณ ดังแมลงผึ้งรู้ว่าบวมีคุณ^{๗๓}

ส่วนในด้านความสัมพันธ์กับอาจารย์ ศิษย์พึงแสดงความเคารพนับถือ ตามหลักปฏิบัติในเรื่องทศ ๖ ดังนี้

๑. พึงลุกขึ้นต้อนรับ แสดงความเคารพเสมอ เมื่อเห็นครูอาจารย์เดินผ่านหรือแม่ในกรณีที่กำลังสอนอยู่ในห้องเรียน การกระทำเช่นนี้ เป็นการแสดงออกซึ่งความอ่อนน้อมถ่อมตนและให้เกียรติครูผู้ให้วิชาความรู้

๒. เมื่อมีปัญหาไม่เข้าใจในบทเรียน จะต้องเข้าไปหาซักถาม ขอคำแนะนำปรึกษา พึงคำอธิบาย แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตามสมควรแก่สติปัญญา

๓. ในเวลาเรียน จะต้องตั้งใจฟังด้วยดี ไม่แสดงกิริยาที่ไม่สุภาพ เช่น สบประพาส หยอก ล้อเล่นกัน ซึ่งเป็นกิริยาอาการที่แสดงถึงความไม่เคารพ ไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน

๔. เมื่อครูอาจารย์มีกิจธุระเรียกใช้ จะต้องเข้าไปเพื่อรับใช้บริการให้ความสะดวก ซึ่งเป็น การแบ่งเบาภาระบางอย่างที่ครูไม่จำเป็นต้องทำด้วยตนเอง หรือช่วยเป็นธุระในกิจการต่างๆ เช่น ช่วยส่งเอกสาร ช่วยถือหนังสือให้

^{๗๑}เพื่อนดี หมายถึง เพื่อนที่รักใคร่สนิทสนมคุ้นเคยกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน (อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒).

^{๗๒}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๓.

^{๗๓}สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร) , มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๔๕๑-๔๕๒.

๕. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เพื่อไม่ให้เป็นที่หนักใจแก่ครูอาจารย์ เพราะครูอาจารย์ทั้งหลาย ย่อมต้องการเห็นศิษย์มีความรู้ดี มีความประพฤติดี และเชื่อฟังอยู่ในโอวาท^{๗๔}

เมื่อผู้เรียนได้ปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวข้างต้น ย่อมทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการศึกษาอย่างเต็มที่ และเข้าใจคุณค่าของการศึกษาอย่างแท้จริง เพราะธรรมชาติของสิ่งต่างๆ มีหลายชั้นหลายมิติที่สอดคล้องกับธรรมชาติจึงต้องขยายขอบเขตแห่งการแสวงหาความรู้เรื่อยไปไม่รู้จบ นั่นคือการศึกษาดำเนินไปในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเพียงเตรียมตัวผู้เรียนให้พร้อมที่จะขยายความรู้ด้วยตนเอง เหมือนการสอนวิธีจับปลา ผู้เรียนต้องประยุกต์ใช้วิธีการที่เรียนมาไปจับปลาด้วยตนเอง แหล่งความรู้ข้อมูลข่าวสารเปรียบเหมือนปลา วิธีการนั้นคือโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นวิธีการกรองข้อมูลไว้ใช้ประโยชน์ทันทั่วที่อื่นทำให้เป็นคนเก่งมีสมรรถภาพ เป็นคนดีมีคุณภาพและมีความสุขในโลกยุคปัจจุบัน ที่เรียกกันว่า โลกไร้พรมแดน

๒.๕.๔ บุคคลผู้มีกตัญญูทเวทิตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในวิทยานิพนธ์นี้ ได้ศึกษาบุคคลผู้มีความกตัญญู ๓ ตัวอย่าง คือ

๑. พระพุทธเจ้า

จากการศึกษาพุทธประวัติพบว่า พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจ กล่าวคือ ทรงแสดงบทบาทและทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่เหล่าพระประยูรญาติ^{๗๕} จริยาวัตรส่วนนี้ แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณและความกตัญญูทเวทิตาของพระองค์ต่อพระประยูรญาติดังนี้

ทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะ เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ล่วงปีที่ ๕ พระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา ได้ทรงพระประชวรมีพระอาการสาหัส พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดพระพุทธบิดา ในการเสด็จพระพุทธดำเนินไปโปรดพระพุทธบิดาในคราวนี้ ทรงเทศนาโปรดพระพุทธบิดาจนได้บรรลุอรหัตผล เป็นพระอรหันต์ในขณะที่พระบิดาทรงเป็นคฤหัสถ์^{๗๖} ประทานอุปสมบทให้พระนางปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นสตรีกลุ่มแรกที่ได้มีโอกาสบวชในพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก ส่วนพระญาติที่ครองเรือน พระองค์ก็ได้เสด็จไปพำนักที่นิโครธารามเป็นครั้งคราวเพื่อรักษาน้ำใจและอนุเคราะห์เหล่าพระญาติ ทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพุทธมารดา ทรงตระหนักถึงพระอุปการคุณของพระมารดา ทรงแสดงอภิธรรมปิฎกโปรดพระมารดาเป็นเวลา ๓ เดือน เทวดาทั้งหลายได้บรรลุธรรม แม้พระมหามายาก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล^{๗๗}

^{๗๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๘/๒๐๓.

^{๗๕} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๗, ๑๙๘, ๑๙๙/๙๔.

^{๗๖} พุ.อป. (ไทย) ๓๓/๔๐๒/๕๐๖.

^{๗๗} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๘๗-๘๘.

๒. เรื่องพระสารีบุตร

จากการศึกษาประวัติของพระสารีบุตรพบว่า พระสารีบุตรผู้มีความกตัญญูเห็นอุปการคุณของคนที่เคยถวายอาหารเพียงเล็กน้อย จึงสงเคราะห์ให้เขาได้บวช และมีเรื่องราวพระสารีบุตรมีความกตัญญูต่ออาจารย์อย่างยิ่ง คือ

พระสารีบุตรจึงเป็นผู้มีความกตัญญูทเวที เพราะท่านกตัญญูรู้คุณของราธพราหมณ์ผู้เคยใส่บาตรให้เพียงข้าวทัพพีเดียว และตอบแทนคุณโดยการให้อุปสมบทพร้อมทั้งให้การอบรมสั่งสอนแก่พระราชาจนบรรลุประอรหัต และมีความกตัญญูทเวทีเป็นเลิศ โดยที่ท่านแม้ได้รับตำแหน่งพระอัครสาวกเบื้องขวาแล้ว ยังมีความเคารพนับถือพระอัสสชิเป็นอาจารย์ เพราะอุปการคุณที่ท่านเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาได้ด้วยการพึ่งธรรมจากพระอัสสชิและในวาระสุดท้ายก่อนจะนิพพานก็ได้แสดงธรรมโปรดมารดาให้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำปฏิการะสนองคุณมารดาโดยแท้จริง

จากการศึกษาเรื่องนี้ เราจึงทราบว่า ผู้เลี้ยงพ่อแม่ย่อมได้รับแต่ความยกย่องสรรเสริญจากนักปราชญ์ เป็นสิริมงคลแก่ตนเองทั้งภพนี้และภพหน้า สามารถเป็นพลวปัจจัยให้ผู้นั้นได้สำเร็จมรรค ผล นิพพาน

๒.๕.๕ ประโยชน์ของความกตัญญู

บุคคลผู้มีความกตัญญู ย่อมได้รับผลบุญคือความดีและความสุข ที่ก่อให้เกิดเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร) ให้ทรงสนะเปรียบเทียบเรื่องโลกกับการแสดงบทบาทในสังคมว่า

โลกนี้คือละครโรงใหญ่ มีผู้เกิดมาเป็นผู้จัดการ ผู้แสดง ผู้บอกบท ผู้เขียนเรื่อง ผู้เปลี่ยนฉาก ผู้ขายตั๋ว ผู้เก็บตั๋ว ผู้ดูพิเศษ เมื่อเกิดมาเป็นผู้จัดการที่กตัญญู ผู้แสดงที่กตัญญู ผู้บอกบทที่กตัญญู ผู้เขียนเรื่องที่กตัญญู ผู้เปลี่ยนฉากที่กตัญญู ผู้ขายตั๋วที่กตัญญู ผู้เก็บตั๋วที่กตัญญู ผู้ดูพิเศษที่กตัญญู ชื่อว่าเป็นคนดี ความเป็นผู้รู้คุณที่คนอื่นได้ทำแก่ตน ชื่อว่า ความกตัญญู และความกตัญญูนี้คือความดี ที่เป็นพื้นฐานของคนดี เมื่อคนดีมีความกตัญญูเป็นพื้นฐานแล้ว คุณความดีทั้งหลายก็ไหลไปรวมอยู่ที่คนดีนั้น เหมือนลำธารทุกสายไหลลงสู่แม่น้ำใหญ่^{๗๘}

จากการศึกษาพบว่า ประโยชน์ของความกตัญญู มีทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ตนเอง และสังคม

ประโยชน์ต่อตนเอง

ในพระพุทธศาสนา บุคคลที่มีความกตัญญู ขณะที่มีชีวิตอยู่ ย่อมมีความสุขความเจริญ และได้รับการสรรเสริญ ดังพระพุทธพจน์ว่า

^{๗๘} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร) , มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๔๔๗-๔๔๘.

กุลบุตรในโลกนี้ สักการะ เคารพ นับถือ บูชามารดาบิดา, บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้ , เพื่อนชานา เพื่อนร่วมงาน, เทวดาผู้รับพิธีกรรม และสมณพราหมณ์ ด้วยโศกทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดย ธรรม มารดาบิดา, บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้, เพื่อนชานา เพื่อนร่วมงาน, เทวดาผู้รับพิธีกรรม และสมณพราหมณ์ ผู้ได้รับสักการะ เคารพ นับถือ บูชาแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรนั้นด้วย น้ำใจอันงามว่า ‘ขอท่านจงมีชีวิตยืนนาน มีอายุยืนนาน’ กุลบุตรผู้อันมารดาบิดา, บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้, เพื่อนชานา เพื่อนร่วมงาน, เทวดาผู้รับพิธีกรรม และสมณพราหมณ์อนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย^{๗๙}

และเมื่อบุคคลที่มีความกตัญญูทวีสั้นชีวิตไป ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ดังพระ พุทธพจน์ว่า

มารดาบิดาผู้อนุเคราะห์ประชา ท่านเรียกว่าพรหม บุรพาจารย์ และอาหุไนยบุคคลของบุตร ทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น บัณฑิตพึงนมัสการและสักการะมารดาบิดานั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบ กลิ่น การให้อาบน้ำ และการชำระเท้า เพราะการปรนนิบัติมารดาบิดานั้นแล บัณฑิตทั้งหลายจึง สรรเสริญเขาในโลกนี้เอง เขาตายไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๘๐}

บุคคลที่มีความกตัญญู ปฏิบัติชอบในพ่อแม่ ตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือสาวกของ ตถาคต ย่อมดูแลตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย ไม่มีความเสียหาย ไม่ถูกผู้รู้ติเตียน และประสบบุญ เป็นอันมาก ดังพระพุทธพจน์ว่า

นรชนผู้ปฏิบัติชอบในมารดาบิดา ตถาคตสัมมาสัมพุทธ เจ้า หรือสาวกของตถาคตนั้น ย่อมประสบบุญเป็นอันมาก เพราะการประพฤติธรรมในมารดาบิดานั้น บัณฑิตทั้งหลายจึงสรรเสริญนรชนนั้นในโลกนี้แล เขาจากโลกนี้ไปแล้ว จินตนาการในสวรรค์กับบุญเป็น อันมาก^{๘๑}

ในพระไตรปิฎกได้ยกย่องคนกตัญญูไว้ดังนี้

๑. เป็นสัตบุรุษได้แก่ คนดี มีคุณธรรม เป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา เพราะความ กตัญญูทวีสั้นชีวิตที่เป็นภูมิของสัตบุรุษ^{๘๒}

๒. เป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะบุคคลที่มีความกตัญญูทวีสั้นชีวิต ต้องฝึกฝนตนมาดี สามารถยกจิตใจของตนให้สูงส่งได้ ซึ่งมีใช้จะเกิดขึ้นกับคนทุกคนได้^{๘๓}

^{๗๙} อก.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๕-๑๐๗.

^{๘๐} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘.

^{๘๑} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔/๗.

^{๘๒} อก.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗. (เคยอ้าง)

^{๘๓} อก.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔. (เคยอ้าง)

๓. ประสบแต่ความสุข เนื่องจากประพัตติตนถูกต้อง ชีวิตจึงมีแต่ความเจริญ และยังนำความสุขมาให้แก่บุคคลอื่น ๆ ด้วย^{๘๔}

๔. ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เพราะเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง ประกอบด้วยคุณธรรมอันดี และเป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ๆ ได้ จึงสมควรได้รับการยกย่องชมเชย^{๘๕}

๕. ประพัตติสิ่งที่เป็นอุดมมงคลแก่ชีวิต^{๘๖} เพราะความกตัญญูเป็นข้อปฏิบัติที่ก่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ชีวิต เป็นอุดมมงคลในชีวิต

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร) กล่าวอานิสงส์ความกตัญญูไว้ดังนี้

ความกตัญญูทำให้มีเกียรติยศ ความมีเกียรติยศทำให้ถึงความเจริญเดช ความเจริญเดชทำให้เป็นที่น่ารักใคร่ ความเป็นผู้น่ารักใคร่ทำให้มีความเคารพนับถือ เมื่อมีคนเคารพนับถือแล้ว ก็มีแต่ความเบิกบานสราญใจ ที่เกลียดก็หาย ที่หน่ายก็สิ้น บุญก็มาปัญญาก็เกิด ความมีบุญมาปัญญาเกิดนั้นส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้า สิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นมงคลจากความกตัญญูโดยแท้^{๘๗}

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ) กล่าวว่าบุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวทีย่อมได้รับอานิสงส์ดังนี้

๑. ทำให้รักษาคุณความดีเดิมไว้ได้
๒. ทำให้สร้างคุณความดีใหม่เพิ่มได้อีก
๓. ทำให้เกิดสติ ไม่ประมาท
๔. ทำให้เกิดhiriโอตตปปะ
๕. ทำให้เกิดขันติ
๖. ทำให้จิตใจผ่องใส มองโลกในแง่ดี
๗. ทำให้เป็นที่สรรเสริญของคนดี
๘. ทำให้มีคนอยากคบหาสมาคม
๙. ทำให้ทั้งมนุษย์และเทวดาอยากช่วยเหลือ
๑๐. ทำให้ไม่มีเวรไม่มีภัย
๑๑. ทำให้ลาภผลทั้งหลายเกิดขึ้นโดยง่าย
๑๒. ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย^{๘๘}

^{๘๔} ๐.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๓/๗๗. (เคยอ้าง)

^{๘๕} พ.อ.บ. (ไทย) ๓๓/๓๒๑/๒๘๒. (เคยอ้าง)

^{๘๖} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๙/๘. (เคยอ้าง)

^{๘๗} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๔๖๑.

^{๘๘} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), มงคล ๓๘, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

บุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวที เป็นคนที่ไม่ประทุษร้ายมิตร ตั้งความกตัญญูเป็นเบื้องหน้า ระลึกถึงคุณของผู้มีคุณ ไม่ลืมคุณท่าน ไม่คิดร้ายต่อท่าน ดังนั้น บุคคลเมื่อได้ทำคุณต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวที ย่อมจะก่อประโยชน์ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้กระทำ

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า

บุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวที รู้คุณของผู้มีพระคุณหรือสิ่งที่มีบุญคุณ ย่อมทำให้โลกสงบ เยือกเย็นงดงาม ยากที่จะเปรียบได้ เขาสามารถทำให้กลายเป็นพระ ทำยากให้กลายเป็นมนุษย์ที่ดี ทำคนตระหนี่ให้กลายเป็นคนใจบุญสุนทรทาน ทำคนริษยาให้กลายเป็นคนใจกว้าง แล้วจะไม่ทำให้โลกนี้กลายเป็นสวรรค์ได้อย่างไร^{๘๙}

จากการศึกษาพบว่า บุคคลผู้มีความกตัญญู ไม่เพียงแต่รู้คุณของผู้มีพระคุณและสนองคุณเท่านั้น ยังมีคุณธรรมอย่างอื่นอีกด้วย คือ เป็นผู้ใหญ่ที่มีความเมตตากรุณาปราณีโอบอ้อมอารี เพื่อแผ่แก่ผู้น้อยที่ทำได้แก่ตน เป็นผู้ใหญ่อีกมีสัมมาคารวะซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีต่อผู้ใหญ่ที่มีพระเดชพระคุณแก่ตน ยกย่องเชิดชูไว้ในที่มีบุญคุณ บุคคลผู้มีความกตัญญูจะดำเนินชีวิตตนเพื่อประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของสังคม ถ้าเขาจะแสวงหาประโยชน์ของตน เขาจะคำนึงถึงผลกระทบกระเทือนความสุขและความเสียหายต่อส่วนรวมก่อน เขาจะปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขโดยชอบ ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

ถ้าหากทุกคนในโลก ยอมรับรู้ถึงความจริงอันประเสริฐสุด คือ ความที่มนุษย์ทุกคนเป็นหนี้บุญคุณต่อกันและกัน แม้แต่คนที่ศัตรูของกันและกัน โลกนี้จะเต็มไปด้วยการแข่งขันกันทำความดี เพื่อปลดเปลื้องหนี้บุญคุณของตนๆ ให้พ้นหนี้กันนี้ และถ้าหัวใจของคนทุกคนในโลกนี้ เต็มไปด้วยความกตัญญูจริง ๆ แล้ว โลกนี้จะเป็นโลกที่งดงามยิ่งกว่าเทวโลก น่าอยู่ยิ่งกว่าเทวโลก ปลอดภัยยิ่งกว่าเทวโลก และน่าบูชา น่าปรารถนายิ่งกว่าเทวโลกแน่แท้^{๙๐}

สมเด็จพะมหารัชมังคลาจารย์ (พิมพ์ ธรรมธโร) กล่าวว่า

เมื่อทุกคนเกิดมาในโลก ที่เป็นโรงละครโรงใหญ่แล้ว ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ เป็นผู้จัดการที่กตัญญู ผู้แสดงที่กตัญญู ผู้บอกบทที่กตัญญู ผู้เขียนเรื่องที่กตัญญู ผู้เปลี่ยนฉากที่กตัญญู ผู้ขายตั๋วที่กตัญญู ผู้เก็บตั๋วที่กตัญญู ผู้ดูที่กตัญญู ซึ่งแต่ละคนได้สมญาว่ามงคล พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความกตัญญูของคนที่ได้สมญาว่ามงคลนั้น ว่าเป็นมงคลยอดชีวิตประการหนึ่งเพราะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติบรรลุถึงความเจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ และความสุข^{๙๑}

^{๘๙} พุทธทาสภิกขุ , กตัญญูกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๙๑} สมเด็จพะมหารัชมังคลาจารย์ (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๔๖๒.

คุณธรรมคือความกตัญญูนี้ เมื่อสั่งสมไว้ดีแล้ว ย่อมจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองทั้งต่อคนในสังคมและเป็นธรรมป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้น เป็นคุณธรรมประคองโลกให้อยู่ได้ และอยู่ด้วยความสงบสุข

๒.๗ สรุป

สรุปความว่าความกตัญญูทวาที คือความสำนึกในอุปการคุณหรือบุญคุณของผู้อื่นสิ่งอื่นที่มีต่อตน แล้วกระทำตอบแทนอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยนัยนี้คำว่า กตัญญูเป็นภาวะทางจิตใจ ส่วน คำว่า กตเวที ซึ่งเป็นการแสดงออกทางกายและวาจา คือการกระทำและการพูดนั้น เป็นกายกรรมและวจีกรรม ความกตัญญูทวาทีมีหลักการสำคัญคือ การรู้อุปการคุณและการตอบแทนคุณอย่างถูกต้องตามทำนองครองธรรม กฎหมาย และธรรมเนียมประเพณี

ลักษณะของความกตัญญูทวาทีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา นั้นประมวลได้ดังนี้ ความกตัญญูทวาทีระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เช่นความกตัญญูทวาทีระหว่างบุตรกับมารดาบิดา มีลักษณะคือ การปรนนิบัติเลี้ยงดูด้วยปัจจัย ๔ การยอมเสียสละชีวิตของตนเพื่อปกป้องชีวิตมารดาบิดา และการให้มารดาบิดาตั้งอยู่ในธรรม ระหว่างศิษย์กับครูอาจารย์มีลักษณะคือการประพาดิตนเป็นผู้ว่าง่าย ยอมรับการสั่งสอน เคารพนับถือ ไม่ลืมหุนและพยายามตอบแทนคุณ ฝ่ายอาจารย์ ก็ให้ความอนุเคราะห์สงเคราะห์ด้วยลาภสักการะ ประกาศยกย่องและให้ตั้งมั่นในธรรม ระหว่างมิตรกับมิตร มีลักษณะคือการมอบตำแหน่งหน้าที่ เกื้อกูล อนุเคราะห์สงเคราะห์กันด้วยปัจจัยสี่คุ้มครองมิตร ตักเตือนมิตรไม่ให้ประมาท ระหว่างพระราชากับนักบวชมีลักษณะคือการประกาศอุปการคุณ อุดหนุนบำรุงด้วยปัจจัยสี่ ฝ่ายนักบวชต่อคฤหัสถ์มีลักษณะคือ ไม่ลืมหุนอุปการคุณ แม้เพียงเล็กน้อย อุปถัมภ์อนุเคราะห์ สงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ช่วยให้ตั้งมั่นในพระรัตนตรัยและในธรรม ระหว่างมนุษย์กับเทวดามีลักษณะการช่วยเหลือ อุปถัมภ์บำรุง ไม่ดูหมิ่นด่ารงตนในฐานะเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ฝ่ายเทวดาก็ดูแลรักษาทรัพย์ รักษาผลประโยชน์แห่งมนุษย์มิให้เสื่อม ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ มีลักษณะการตอบแทนอุปการคุณของกันด้วยการเลี้ยงดู ด้วยความเมตตา ไม่ใช้กำลังเกินวิสัยที่สัตว์จะทำได้ ฝ่ายสัตว์ก็อนุเคราะห์ตอบแทนอุปการคุณด้วยการช่วยทำงาน ให้เจ้าของสำเร็จประโยชน์อย่างไม่ทอดทิ้งธุระระหว่างสัตว์เดรัจฉานด้วยกัน มีลักษณะคือการเกื้อกูลอนุเคราะห์สงเคราะห์กันในหมู่ ผูกและครอบครัว เสียสละ ปกป้องคุ้มครองชีวิตแก่มารดาบิดา มิตรและบริวารของตน มนุษย์พึงมีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นลักษณะของการเคารพต่อธรรมชาติ อนุรักษ์ ดูแลรักษาระบบนิเวศทางธรรมชาติเป็นลักษณะการพึงพิงอาศัยกันตามกฎอภิปัจจยตา ว่ามนุษย์และธรรมชาติมีกิริยาพึ่งพิงกันและต้องให้เกิดความสมดุล ไม่อาจแยกส่วนกันอยู่ได้